

The Gleaner

No 30 (2021)

In Memoriam of Loukia Droulia

Το βυζαντινό αρχείο της μονής Πάτμου στα μέσα του 18ου αιώνα

Maria Gerolymatou

doi: [10.12681/er.36104](https://doi.org/10.12681/er.36104)

Copyright © 2023

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Gerolymatou, M. (2024). Το βυζαντινό αρχείο της μονής Πάτμου στα μέσα του 18ου αιώνα. *The Gleaner*, (30), 365–396. <https://doi.org/10.12681/er.36104>

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΤΜΟΥ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ βιβλιοθηκῶν, ὡς «ἐστιῶν παιδείας», ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ ἐρευνητικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς Λουκίας Δρούλια. Ἡ καταγραφή, μάλιστα, τῶν ἐντύπων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τῆς Πάτμου ἀποτελέσσε ἐρευνητικὸ ἀντικείμενο τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέκυψε ἓνα τετράτομο ἔργο πού εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας στὸ διάστημα 1993-2012.¹ Ἐδῶ θὰ ἀπασχοληθοῦμε μὲ τὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς, ἓνα ἀπὸ τὰ πλουσιότερα καὶ καλύτερα διατηρημένα μοναστηριακὰ ἀρχεῖα στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα, στὸ Ἀρχεῖο ἀπόκειται πλῆθος ἐγγράφων τῶν νεωτέρων χρόνων, στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβάνονται ἑλληνικά, ὀθωμανικά καὶ λατινικά ἔγγραφα. Ἡ δραστηριότητα μάλιστα πού ἀνέπτυξε τὸν 18ο αἰῶνα ἡ μονή τόσο στὴν ἀντιγραφή κωδίκων, ὅσο καὶ στὴν ἀρχειοθέτηση εἶναι τομεῖς πού συνδέονται ἄμεσα μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς παιδείας κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα.

Ἡ ἀνάγκη τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς Πάτμου νὰ γνωρίζουν τὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν συχνὰ γιὰ τὴ διευθέτηση ὑποθέσεων τους, εἶχε γίνει συνείδηση ἤδη σὲ πρώιμη ἐποχή. Ὁ ἡγούμενος Γερμανὸς (*ante* 1258-*post* 1280) συμβούλευε στὴ διαθήκη του (1272) τὸν διάδοχό του νὰ ἔχει πρόχειρα αὐτὰ τὰ ἔγγραφα, ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση ἀνὰ πᾶσα στιγμή νὰ ὑπερασπιστεῖ τὰ δικαιώματα τῆς μονῆς. Αὐτὸ ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ καταλόγων ὅπου καταγράφονταν τὰ ἔγγραφα, προκειμένου νὰ εἶναι πιὸ εὔκολη ἡ ἀναζήτησή τους. Ἡ συνήθης πρακτικὴ ἦταν τὰ ἔγγραφα νὰ φυλάσσονται στὸ σκευοφυλακεῖο μαζὶ μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη.² Κατάλογος τῶν

---

1. Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη. Κατάλογος τῶν ἐντύπων (15ος-19ος αἰ.). Εἰσαγωγή, περιγραφή τῶν ἐντύπων, παραρτήματα, εὔρετήρια, τ. Α'-Γ' (1479-1900), ἐπιμ. Ἐ. Φραγκίσκος – διάκονος Χ. Φλωρεντῆς, Ἀθήνα 1993-1996, τ. Δ'. Νέες προσκλήσεις τῆς Βιβλιοθήκης. Προσθήκες καὶ συμπληρώσεις στοὺς τόμους Α'-Β'-Γ', ἐπιμ. Ἴ. Μελιανός, Ἀθήνα 2012.

2. Γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ Ἄθω, βλ. J. Lefort, «La gestion des archives dans les monastères de l'Athos au Moyen Âge», *Lire les archives de l'Athos* (= *Travaux et Mémoires* 23/2), éd. O. Delouis – K. Smyrlis, 3-18.

ἀχρήστων χαρτίων τῆς μονῆς πού συντάχτηκε περὶ τὸ 1175-1180 καὶ στὸν ὁποῖο κατεγράφησαν τὰ ἔγγραφα πού δὲν εἶχαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πρακτικὴ σημασία γιὰ τὴ μονὴ εἶναι μία ἐνδειξὴ ὅτι ἀντιστοίχως ὑπῆρχε κατάλογος τῶν *χρησίμων* ἐγγράφων. Τὰ ἔγγραφα πού εἶχαν (ἀποσυρθεῖ) εἶχαν δεθεῖ σὲ ἀποδέσμους καὶ τοποθετηθεῖ σὲ σακκούλια.³

Τὸν Μάιο τοῦ ἔτους 1740 ἀδελφὸς τῆς μονῆς ὁ ὁποῖος εἶχε πρόσβαση στὸ σκευοφυλακεῖο ἀποφάσισε νὰ συντάξει κατάλογο πού νὰ περιλαμβάνει τὰ αὐτοκρατορικὰ καὶ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς πού ἀπέκειντο στὸ σκευοφυλακεῖο. Ὁ κατάλογος εἶναι γραμμένος σὲ τεῦχος πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ ὀκτὼ φύλλα. Τὸ φ. 1^ο ἔμεινε ἀρχικὰ κενὸ καὶ προστέθηκαν μεταγενέστερα σημειώματα πού ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ διαφορετικὰ χέρια. Ὁ κατάλογος ἀρχίζει στὸ φ. 1^ο.

Ἀκολουθεῖ ἡ διπλωματικὴ ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου.

φ. 1^ο *Κατάλογος χρήσιμους τα ὄσα γράμματα | (καὶ) χρυσόβουλα εἶναι εἰς το σκευοφυλακεῖον | (ἄλλο χέρι, μὲ μολύβι) Πάτμος | (τρίτο χέρι μὲ μελάνη) 206*

φ. 1^ο ” διαθήκαι τοῦ ὁσίου τρεῖς | ἕτερον διαθήκη τοῦ ὁσίου εἰς τὴν ἐκκλη|σίαν τῶν Ἀσωμάτ(ων) | διάφορα γράμματα καὶ χρυσόβ(ουλλα) τοῦ ὁσίου παλαιά | ” ἴσον τοῦ κωδικέλλον τοῦ ὁσίου | *vacuum* | ” διαθήκη Θεόκτιστου ἠγνουμενου | *vacuum* | διαθήκη τοῦ ἠγνουμένου Γερμανοῦ | διὰ τὴν χώραν ||

φ. 2^ο ” *αμφί μαίτον κε’* | ” δήλωσις τε καὶ ἀπαρίθμησις τῶν χρυσοβούλλων καὶ τῶν συγκε/λιῶδες καὶ πατριαρχικῶν γραμ|μάτων τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ βασιλικῇ | μονῇ τῆς Πάτμου | † χρυσόβουλλα βασιλ[εῖ]ς ἄλξίου τοῦ Κο/μνηνοῦ - τρία περὶ ἐλευθερίας, Πάτμου | ἕτερα - δύο χρυσόβ(ουλλα) | ἕτερον χρυσόβουλον βασιλέ(ως) ἄλξίου | *vacuum* | ” ὄρισμοι βασιλικοὶ διαφόρων ὑποθέ|σεων ||

φ. 2^ο ” διάφορα χρυσόβουλλα περὶ ἐλευ|θερίας τῶν πλίων τῆς Πάτμου | γεγραμμένα ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ὁσίου | ἴσον τοῦ χρυσοβούλλου τῆς Πάτμου καὶ | διαμέτρησις αὐτῆς | *vacuum* | ” χρυσόβουλλον τῆς Στροβύλλου ἄλξίου | γράμμα περὶ σπονδίων τῆς Κῶ | ” χρυσόβουλλα τῆς ἐλευθερίας | τῶν μετοχίων τῆς νήσου Κῶ | τρία, ἔτ(ερον) περὶ τοῦ Πύργου χρυσόβουλλον | ” χρυσόβουλλον παλαιὸν τῆς ἐλευθερίας | τῆς Λειψῶ καὶ τῶν

3. Ἔρα Βρανούση, «Ἀνέκδοτος κατάλογος ἐγγράφων τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς (ΙΒ'-ΙΓ' αἰ.)», *Σύμμεικτα* 1 (1966), 137-162.

πραγμάτων τῆς Λαίρου | ” ἐπιγραφὴ βασιλικὴ περὶ τῶν παροίκ(ων) | τῆς Πάτμου | ” γράμμα παλαιὸν περὶ τῶν δικαιωμάτων(ων) | τῆς νήσου Λαίρου | ” ἐπόμνημα τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ ὄρους | γράμμα βασιλικὸν περὶ τῶν παροίκων τῆς Λαίρου καὶ Πάτμου | ” ἀπογραφὴ βασιλικὴ τῆς Λέρου | πραγμάτων(ων) | ” χρυσόβουλλον τῆς Λύμνου καὶ Κῶ | τοῦ μὴ μνημονεύειν τοῖς ἐπισκόποις | ” ἕτερον χρυσόβουλλον περὶ τῶν πραγμάτων | ” ἕτερον τῶν Σποδίων τοῦ Πηργί(τ)ου ||

φ. 3^r ” χρυσόβουλλα βασιλέως Ἀγγέλου δύο | *vacuum* | ” χρυσόβουλλον ἓνα βασιλέως Νικηφόρου | *vacuum* | ” πρόσταξις βασιλικὴ ἐπικυροῦσα | τὰ προσόντα ἐν τῇ μονῇ | *vacuum* | ” ἀπογραφὴ τῶν πραγμάτων τῶν ἐν τῇ νήσῳ Λύμνῳ | ” χρυσόβουλλον τῆς Λύμνης | *vacuum* | ” βασιλικὴ προσταγὴ εἰς ἀφθέντας τῆς | Εὐρώπης ἵνα μὴ πειράζωνται τὰ πλοῖα | τῆς Πάτμου ||

φ. 3^v ” χρυσόβουλλον τῶν σιτηρεσίων τῆς Κρίτης ἓνα | ” πρὸς τούτοις δύο γράμματα τῆς Κρίτης | ἕτερον χρυσόβουλλον γὰρ λαμβάνονν οἱ μο|ναχοὶ ἀντὶ σίτου χρήματα | *vacuum* | ” γράμμα Δούκαινας Ζωῆς περὶ τῆς ἐλευθερίας Πάτμου ||

φ. 4^r *vacuum*

φ. 4^v ” γράμμα τῶν τῆς Σάμου δουκῶν | περὶ ἐλευθερίας τῶν μετοχίων τῆς Σάμου | *vacuum* | ” χρυσόβουλλα καὶ γράμματα περὶ τῶν | πραγμάτων τῶν Παλατίων - τέσσαρα | ” ἕτερον χρυσόβουλλον περὶ τῶν Παλατίων | ἕτερον χρυσόβουλλον περιέχει τὰ τῶν Παλατίων καὶ τῶν λοιπῶν | Τ(ῆς) Κῶ | ” χρυσόβουλλον ἐπικυροῦν τὰ πράγματα τῆς μονῆς τῆς Λύμνου καὶ τῆς /Κῶ | ἕτερον συγκίλιον ἀπογραφῶν τῆς | Κῶ | ” γράμμα συγγειλιῶδες περὶ δικαιωμάτων(ων) | τῆς νήσου Λέρου ||

φ. 5^r ” συγγειλιῶδες πατριαρχικὸν | Δουκᾶ πατριάρχου - ἐν | ” ἀπόταξις μονῆς Πάτμου ἵνα μὴ ἔχη | ὁ Θεωδόσιος ὁ πατριάρχης τι δικαίωμα - γράμματα δύο | ” Παχωμίου πατριάρχου ἐλευθεροῦν | τὴν μονὴν - ἓνα | ” πατριαρχικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν | ἵνα μὴ τις τῶν ἀρχιερέων ἔχει τινα ἐξου|σίαν ἐν τῇ μονῇ

φ. 5^v ” Ἀνδρονίκου βασιλέως χρυσόβουλλα πέντε

φ. 6^r ” χρυσόβουλλον Μπονυθανίας

φ. 6^v *vacuum*

φ. 7^v *vacuum*

φ. 8^r ” πατέντα Μάλτας μία - παλαιά

φ. 8^v *vacuum*

Πρόθεση τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου εἶναι, ὅπως ὁ ἴδιος δηλώνει στὸν τίτλο, νὰ καταγράψει τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ποὺ σώζονταν στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς καὶ συγκεκριμένα τὰ αὐτοκρατορικά χρυσόβουλλα καὶ τὰ πατριαρχικά ὑπομνήματα. Ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ διαφοροὺς βασιλικοὺς ὁρισμοὺς (φ. 2^ο), καθὼς καὶ σὲ μία βασιλικὴν προσταγὴν (φ. 3^ο). Καταγράφει ἐπίσης διάφορα σημαντικὰ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν ἀκίνητη περιουσία τῆς Πάτμου. Ὡστόσο, πρὶν ἀρχίσει τὴν καταγραφή τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ πατριαρχικῶν ἐγγράφων σημειώνει τὶς διαθῆκες τοῦ ἰδρυτῆ τῆς μονῆς καὶ δύο ἡγουμένων.

Οἱ τρεῖς διαθῆκες τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται τὸ ἔγγραφο μας θέτουν τὸ ἐρώτημα ἂν πρόκειται γιὰ τὸ πρωτότυπο καὶ/ἢ τὰ ἀντίγραφα. Ἡ διαθήκη τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου, τὴν ὁποία αὐτὸς ὑπέγραψε ἰδιοχείρως στὶς 16 Μαρτίου 1093,⁴ συνοδεύεται ἀπὸ κωδικέλλο, ὁ ὁποῖος σώζεται ὡς ξεχωριστὸ ἔγγραφο. Ἡ πρωτότυπη διαθήκη σώζεται σήμερα σὲ μετριότατη κατάσταση. Στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς σώζονται ἐπίσης ἀντίγραφα τῆς διαθήκης καὶ τοῦ κωδικέλλου, τὰ ὁποῖα εἶναι περὶπου σύγχρονα τῶν ἀντιστοίχων πρωτοτύπων. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου διακρίνει τὸν πρωτότυπο κωδικέλλο ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι εἶχε ὑπ' ὄψιν του καὶ τὸ πρωτότυπο. Γεννάται τὸ ἐρώτημα γιὰ ποῖο λόγο προτιμᾷ νὰ ἀναφερθεῖ στὸ ἀντίγραφο. Ἀνάλογα ἐρωτήματα μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν καὶ σχετικὰ μὲ τὸ πρωτότυπο καὶ τὸ ἀντίγραφο τῆς διαθήκης. Θὰ μπορούσε νὰ ὑποθεθεῖ ὅτι ἡ τρίτη «διαθήκη» ταυτίζεται μὲ τὸ ἔνταλμα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου, τὸ ὁποῖο χρονολογεῖται πιθανῶς τὸ 1079 καὶ μὲ τὸ ὁποῖο αὐτὸς ἔδινε ὁδηγίες στοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Στύλου πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Λάτρος.⁵ Στὴν πραγματικότητα βέβαια δὲν πρόκειται γιὰ διαθήκη, ὡστόσο ὁ χαρακτήρας τῶν ὁδηγιῶν ποὺ περιέχονται στὸ ἔγγραφο θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνεύσει τὴ χρήση τοῦ ὄρου.

4. F. Miklosich – I. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, τ. 6, Βιέννη 1890, ἀρ. 20 σ. 81-85.

5. Ὁ.π., ἀρ. 3 σ. 16-17. Σχετικὰ μὲ τὴν παραμονὴ τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου στὸ Λάτρος, βλ. Ἔρα Βρανούση, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, Ἀθήνα 1966. Γιὰ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα βλ. τὴν πρόσφατη κριτικὴ ἔκδοσι τῶν Ἰωάννη Πολέμη καὶ Θεοδώρου Ἀντωνοπούλου (I. Polemis and T. Antonopoulou, *Vitae et miracula sancti Christoduli Patmensis*, Βιέννη 2021 [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 56]).

Αινιγματική είναι η αναφερόμενη διαθήκη του όσιου Χριστοδούλου εις τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων. Σὲ πατριαρχικὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1222 ποὺ ἔχει ἀντιγραφεῖ στὸ χαρτουλάριο τοῦ Λάτρου μαρτυροῦνται δύο μονές τοῦ Ἀσωμάτου στὴν περιοχή τοῦ Λάτρου. Ἡ μία ἦταν τοῦ Βαθέος Λιμένος καὶ ἡ ἄλλη τὸ Περιστέριον. Ἡ ἀκριβὴς θέση τους δὲν εἶναι γνωστή. Γιὰ τὸν Ἀσώματο τοῦ Βαθέος Λιμένος ἔχει προταθεῖ ὅτι ταυτίζεται μὲ τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια μονῆς ποὺ σήμερα βρίσκεται σὲ νησίδα ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τοῦ Λάτμου. Σχετικὰ μὲ τὸ Περιστέριον, δὲν ἔχουμε καμία πληροφορία. Ἀξίζει πάντως νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ σπηλαιώδη χώρο κοντὰ στὴν Ἡράκλεια τοῦ Λάτμου ἔχει βρεθεῖ τοιχογραφία ἡ ὁποία ἀπεικονίζει ἀρχάγγελο ποὺ κρατεῖ τελετουργικὴ βακτηρία. Δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ὑπῆρχε κάποια σχέση ἀνάμεσα στὸν ὄσιο Χριστόδουλο καὶ τίς δύο μονές τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Λάτρου. Ὁ σύντομος χρόνος παραμονῆς τοῦ όσιου στὸ Λάτρος (περίπου 1076-1079) δὲν ἐπιτρέπει τὴ διατύπωση κάποιας σχετικῆς ὑπόθεσης, ὡστόσο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ὅτι μέσα στὶς ταραγμένες συνθῆκες στὶς ὁποῖες βρέθηκε ὁ ὄσιος στὸ Λάτρος, συνέταξε κάποιο κείμενο ὀδηγιῶν πρὸς τοὺς μοναχοὺς. Τὸ πιθανότερο ὅμως εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ μονύδριο τῶν Ἀσωμάτων στὴν Πάτμο, τὸ ὁποῖο βρισκόταν κοντὰ στὴ σημερινὴ μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.⁶ Τὸ μονύδριο ἀναφέρεται στὴ διαθήκη τοῦ ἡγουμένου Σάββα, ἡ ὁποία χρονολογεῖται περὶ τὸ 1127/1128.⁷ Ἦταν ἐξάρτημα τῆς μονῆς τοῦ Θεολόγου, ἐνῶ (δεύτερος;) κτήτορας ἦταν ὁ Σάββας. Ὁ τελευταῖος μερίμνησε γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ μονυδρίου ὀρίζοντας ὅτι πρέπει πάντα νὰ ἐγκαταβιοῦν ἐκεῖ δύο μοναχοί, ἐνῶ δῶρισε σειρὰ λειτουργικῶν βιβλίων καὶ ὀρισμένα χρηστικὰ ἐπιπλα (τορνευτὰ σακμῖα).⁸ Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ἀπέδωσε μὲ δισταγμὸ τὴ διαθήκη στὸν ὄσιο Χριστόδουλο, ὅπως ὑποδηλώνει τὸ γεγονός ὅτι δὲν

6. Γιὰ τὸ τοπωνύμιον Ἀσώματος, βλ. Π. Κρητικός, «Πατμιακὰ τοπωνύμια», *Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον* 2 (1956-1957), 91-92.

7. Ἔρα Βρανούση, «Πατμιακὰ Δ'. Σάββας, καθηγούμενος τῆς Μονῆς Πάτμου. Χρονολογικὰ καὶ προσωπογραφικὰ ζητήματα», *Ἑλληνικά* 19 (1966), 216-225. Ἡ διαθήκη ἔχει περιληφθεῖ στὴν ἐκδοση τῶν Miklosich – Müller, *Acta*, ὅ.π., ἀρ. 104 σ. 241-246, οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦν τὸ ἔγγραφο στὰ τέλη τοῦ 13ου μὲ ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰ. Ἡ ἀναχρονολόγησις ἐγίνε ἀπὸ τὴν Ἔρα Βρανούση, ἡ ὁποία τοποθέτησε χρονικὰ τὴν ἡγουμενεία τοῦ Σάββα ἀνάμεσα στὰ τέλη τοῦ 11ου καὶ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 12ου αἰῶνα.

8. Miklosich – Müller, *Acta*, ὅ.π., ἀρ. 27 σ. 106-110.

τὴν συγκαταλέγει μεταξύ τῶν διαθηκῶν τοῦ ὁσίου, ἀλλὰ κάνει ἰδιαίτερη ἀναφορά σὲ αὐτή. Σημείωμα στὸ νῶτο τοῦ ἐγγράφου κάτω ἀπὸ τὸ νεότερο χαρτί (ὡς *εμ/οι δο/κη, αὕτη ἢ διαθηκη ἐστὶν τοῦ ἀγίου Χριστοδούλου*), ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ἀκολούθησε τὴν παράδοση ποὺ ἀπέδιδε μὲ ἐπιφύλαξη τὴ διαθήκη στὸν ὅσιο Χριστόδουλο, χωρὶς ὥστόσο νὰ τὴν συνυπολογίσει μεταξύ τῶν βεβαίων διαθηκῶν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς διαθήκες τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, στὸν κατάλογο ἀναφέρονται οἱ διαθήκες τῶν ἡγουμένων Θεοκτίστου (1157) καὶ Γερμανοῦ (1272).⁹ Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ἀναφέρεται στὴ διαθήκη τοῦ τελευταίου διὰ τὴν *χώραν*. Πράγματι, ὁ Γερμανὸς κάνει ἰδιαίτερη ἀναφορά στὸν ἀγῶνα του νὰ προστατεύσει τὴ μονὴ καὶ τὴν *χώραν* (*διαφυλάξει καὶ τὴν μονὴν καὶ τὴν χώραν*) ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν πειρατῶν. Ἡ διαθήκη του παρέχει τὴν πληροφορία ὅτι ἡ μονὴ καὶ οἱ *φιλόχριστοι* –ἴσως οἱ πῶ εὐποροὶ κάτοικοι τῆς Χώρας– συνεισέφεραν ὁ καθένας 500 χρυσὰ νομίσματα ὥστε νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ ποσό τῶν 1000 νομισμάτων, προκειμένου νὰ ἐξαγοραστοῦν οἱ αἰχμάλωτοι ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας τοῦ Marco Guisi.¹⁰ Ἡ Χώρα τοῦ 13ου αἰῶνα ἦταν πολὺ περιορισμένη σὲ σχέση μὲ τὴ Χώρα τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰ., ἡ ὁποία εἶχε ἀναπτυχθεῖ γύρω ἀπὸ τέσσερις οἰκιστικὸς πυρῆνες.¹¹ Ἡ σημασία ποὺ εἶχε ἀποκτήσει στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. δικαιολογεῖ τὸν ὑπερβολικὸ χαρακτήρισμό τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου γιὰ διαθήκη τοῦ Γερμανοῦ διὰ τὴν *χώραν*.

Στὸ φ. 1^ν ὁ συντάκτης ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ μία σειρά *γραμμάτων* καὶ *χρυσοβούλλων* τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου. Ἡ ἀναφορά σὲ *γράμματα* εἶναι ἀσαφής, καθὼς μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει μία εὐρεία ὁμάδα ἐγγράφων αὐτῆς τῆς μορφῆς. Εἶναι πιθανὸ ὅτι πρόκειται γιὰ ἐγγράφα ποὺ ἀπευθύνονταν προσωπικὰ στὸν ὅσιο Χριστόδουλο, χωρὶς νὰ ἔχουν σχέση μὲ τὴν Πάτμο. Ὅταν ὁ ὅσιος ἀναχώρησε ἐσπευσμένα ἀπὸ τὸ Λάτρος λόγω τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, πῆρε μαζί του χειρόγραφα καὶ χρυσόβουλλα τῆς

9. Ὁ.π., ἀρ. 27 σ. 106-110, ἀρ. 96 σ. 229-233.

10. Ὁ.π., ἀρ. 96 σ. 230.

11. Ε. Ὀλυμπίτου, «Ἡ συγκρότηση ἐνὸς νησιωτικοῦ οἰκισμοῦ: ἡ Χώρα τῆς Πάτμου κατὰ τὴν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κατάκτησης», *Τετράδια Ἐργασίας* 18, *Πληθυσμοὶ καὶ οἰκισμοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου. Ἱστορικὰ Μελετήματα*, Ἀθήνα, Κέντρο Νοελληνικῶν Ἐρευνῶν Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, 2003, σ. 140-156.

μονής τῆς Θεοτόκου τοῦ Στύλου.¹² Ἐνα τέτοιο ἔγγραφο ἦταν πιθανῶς τὸ ἀναφερόμενο στὸ φ. 2^ν *ὑπόμνημα τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ ὄρους*. Δυστυχῶς, τὸ ἔγγραφο αὐτό, τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου θὰ ἦταν σίγουρα πολὺ διαφωτιστικὸ γιὰ τὸν σημερινὸ ἐρευνητὴ, λανθάνει. Σύντομα δημιουργήθηκαν διενέξεις μεταξύ τῶν μοναχῶν τῆς Θεοτόκου τοῦ Στύλου καὶ τῆς Πάτμου γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν πολύτιμων αὐτῶν ἐγγράφων. Φαίνεται ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἐπέστρεψαν γύρω στὸ 1180 ὀρισμένα ἀπὸ τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ χρυσόβουλλα καὶ κατὰ κάποιον τρόπο διευθετήθηκε ἡ μεταξύ τους προστριβή.¹³

Στὸ φ. 2^ρ ὁ συντάκτης καταγράφει, ὅπως ο ἴδιος δηλώνει, τὰ χρυσόβουλλα ποὺ ἀπολύθηκαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Α΄ Κομνηνὸ καὶ φυλάσσονταν στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς. Ἀρχικά, ἀναφέρονται τρία χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου *περὶ ἐλευθερίας*, ἀπαλλαγῆς δηλαδή ἀπὸ τὸν ἔλεγχον κάθε ἀρχῆς, τῆς μονῆς. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβανόταν, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, τὸ ἰδρυτικὸ χρυσόβουλλο τῆς μονῆς (Ἀπρίλιος 1088), μὲ τὸ ὁποῖο ὁ αὐτοκράτορας δώρισε, κατὰ πλήρη κυριότητα, στὸν ὄσιο Χριστόδουλο τὴν Πάτμο ἀτελῶς, ἀβαρῶς, τελειῶς καὶ ἀθθεντικῶς ἀπαλλάσσοντάς την ἀπὸ κάθε φορολογικὴ ὑποχρέωση.¹⁴ Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ δύο χρυσοβούλλων τοῦ Ἀλεξίου γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ συντάκτης δὲν δίνει καμία πληροφορία, καθὼς καὶ ἐνὸς τρίτου χρυσοβούλλου. Στὸ ἀρχεῖο τῆς μονῆς σώζονται τέσσερα πρωτότυπα χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου Α΄, ὥστόσο αὐτὰ καταγράφονται ἀναλυτικὰ στὴ συνέχεια τοῦ καταλόγου. Ἴσως ὁ συντάκτης κάνει σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο μία ἐπιγραμματικὴ ἀναφορὰ προκειμένου νὰ ἐπανέλθει διεξοδικότερα. Ἡ μεγάλη γραμμὴ ποὺ σύρει ὁ γραφέας πρὶν συνεχίσει τὴν καταγραφή στὸ φύλλο 2^ν θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἡ δεύτερη ὑπόθεση, λιγότερο πιθανή, εἶναι ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου Α΄ ὑπὲρ τῆς μονῆς, τὰ ὁποῖα λανθάνουν. Στὸ κάτω μέρος τοῦ φύλλου 2^ρ ὁ συντάκτης ἀναφέρεται συλλήβδην καὶ μὲ τρόπο ἀόριστο σὲ *διαφόρους βασιλικὸν ὀρισμούς*. Ἡ φύση τοῦ ὀρισμοῦ (συντομία τοῦ κειμένου, ἔλλειψη χρονολογικῆς ἀναφορᾶς καὶ ἀπουσία τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορα) καθιστᾷ τὴν ταύτισή τους ἐξαιρετικὰ δύσκο-

12. Miklosich – Müller, *Acta*, ὁ.π., ἀρ. 20 σ. 87.

13. H. Omont, «Manuscrit grec copié en 1050 au Mont Latros [Anatolie]», *Revue des Études grecques* 1 (1888), 337.

14. *Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου*, τ. 1. *Αὐτοκρατορικά*, ἐκδ. Ἔρα Βρανούση, Ἀθήνα 1980, ἀρ. 6.

λη και ἐξηγεῖ τὸν ἰδιαίτερα συνοπτικὸ τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ἀναφέρεται σὲ αὐτοὺς ὁ συντάκτης.¹⁵

Στὸ φ. 2^v ὁ συντάκτης καταγράφει ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν στὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας τῆς μονῆς. Πρῶτα, ἀναφέρονται χρυσόβουλλα τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου μετὰ τὰ ὁποῖα ὁ αὐτοκράτορας παραχωροῦσε φοροαπαλλαγὴ (ἐλευθερία) στὰ πλοῖα τῆς μονῆς. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν πιθανότατα ὁ χρυσόβουλλος λόγος τοῦ Ἀλεξίου Α' (1088) μετὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸς παραχώρησε στὴ μονὴ ἐξκουσσεῖαν, δηλαδὴ φοροαπαλλαγὴ, γιὰ ἓνα πλοῖο χωρητικότητος πεντακοσίων μοδίων.¹⁶ Δὲν γνωρίζουμε πότε ἔγινε ἡ δωρεὰ τῶν ἐπιπλέον 1000 μοδίων. Ὅπως προκύπτει ἔμμεσα ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1195, ὁ Ἀλέξιος Α' αὐξήσε τὴν ἐξκουσσεῖα σὲ 1500 μοδίους. Πιθανῶς αὐτὸ συνέβη μετὰ τὸ 1111, στὰ χρόνια τῆς ἡγουμενεῖας τοῦ Σάββα.¹⁷ Τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου ἐπικύρωσε τὰ παλαιότερα χρυσόβουλλα ἐξκουσσεῖας τῶν πλοίων. Ἐχει διατυπωθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἔμμεση ἀναφορὰ σὲ ἐπέκταση τῆς ἐξκουσσεῖας τῶν πλοίων, ἥδη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἀλεξίου Α', ἀπηχεῖ ἀπλῶς μία τάση ποὺ ὑπῆρχε ἤδη ἀπὸ τὸν 12ο αἰ. νὰ συνδέει τὶς δωρεὰς πρὸς τὴ μονὴ Πάτμου μετὰ τὸν Ἀλέξιο Α'. Τὸ χρυσόβουλλον *σιγίλλιον* τοῦ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ (1119) ἐπικύρωσε τὴν παραχώρηση ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Α' ἐξκουσσεῖας γιὰ ἓνα πλοῖο πεντακοσίων μοδίων, χωρὶς κάποια πρόσθετη παραχώρηση. Εἶναι πάντως πιθανὸ ὅτι τὸ ἔτος 1740 σωζόταν στὸ Ἀρχεῖο κάποιον ἔγγραφο τοῦ Ἀλεξίου Α' σχετικὸ μετὰ τὴν ἐπέκταση τῆς ἐξκουσσεῖας τῶν πλοίων τῆς μονῆς. Προκαλεῖ ὡστόσο ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου (1186), μετὰ τὸ ὁποῖο αὐτὸς ἀπάλλαξε τὰ τρία πλοῖα τῆς μονῆς, χωρητικότητος 1500 μοδίων, ἀπὸ τὴν καταβολὴ τῆς δεκατείας,¹⁸ ὅπως ἀγνοεῖ καὶ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1197), μετὰ τὸ ὁποῖο αὐτὸς ἐπικύρωσε τὶς φοροαπαλλαγὰς πλοίων ποὺ εἶχαν παραχωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς προκατόχους του καὶ τὸν ἴδιο, προσθέτοντας μάλιστα ἐξκουσσεῖα

15. Σχετικὰ μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προστάγματος καὶ τοῦ ὀρισμοῦ, βλ. I. Καραγιαννόπουλος, *Βυζαντινὴ Διπλωματικὴ. Αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα*, β' ἔκδοσις στὰ ἑλληνικά, Θεσσαλονίκη 1972 [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 4], σ. 223-226.

16. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 7.

17. Miklosich – Müller, *Acta*, ὁ.π., ἀρ.104 σ. 244.

18. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 9.

για ένα ακόμη πλοίο πεντακοσίων μοδίων.¹⁹ Μία υπόθεση είναι ότι ο συντάκτης του καταλόγου απέδωσε όλα τα χρυσόβουλλα για τις φοροπαλλαγές πλοίων στον Άλεξιο Α' χρονολογώντας τα μάλιστα στην εποχή του όσιου Χριστοδούλου.

Τὸ ἴσον τοῦ χρυσοβούλλου τῆς Πάτμου καὶ ἡ διαμέτρησις αὐτῆς ἀναφέρεται πιθανῶς σὲ κάποιον ἐπίσημο ἀντίγραφο τοῦ ἱδρυτικοῦ χρυσοβούλλου καθὼς καὶ στὸ πρακτικὸ παραδόσεως τῆς Πάτμου στὸν ὄσιο Χριστόδουλο. Τὸ πρωτότυπο ἱδρυτικὸ χρυσόβουλλο (1088) ἔχει σωθεῖ σὲ ὀκτὼ ἀντίγραφα. Τέσσερα ἀπὸ αὐτὰ ἀντεγράφησαν τὸν 19ο αἰῶνα. Ἀπὸ τὰ υπόλοιπα τέσσερα, εἶναι εὐλογο νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ συντάκτης ἀναφέρεται στὸ ἐπικυρωμένο ἀντίγραφο ποὺ χρονολογεῖται τὸ ἔτος 1097 καὶ φέρει στὸ τέλος τὴν ὑπογραφή τοῦ κριτοῦ τοῦ βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἵπποδρομῶμου Μιχαὴλ Ἄλωποῦ. Τὸ συγκεκριμένο ἔγγραφο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία τεμάχια χαρτιοῦ. Ὁ Ἱερόθεος Φλωρίδης καὶ ὁ Ἰωάννης Σακκελίων ἀναφέρουν στὴν περιγραφή τοῦ ἐγγράφου ὅτι πρόκειται γιὰ ἀρχαῖο ἀντίγραφο τοῦ πρώτου χρυσοβούλλου τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ γιὰ τὴν Πάτμο.²⁰ Ὡστόσο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ πληροφορία τοῦ κώδικα Patmiacus 848 φ. 146^{r-v}, μεγάλο τμήμα τοῦ ἐγγράφου λάνθανε γύρω στὸ 1870, ὅποτε ἀντεγράφησαν στὸν κώδικα τὰ ἔγγραφα τοῦ βυζαντινοῦ ἀρχείου. Εἶναι ἐνδεχόμενο ὅτι τὸ 1740 σωζόταν ἀκέραιο τὸ ἀντίγραφο καὶ ἡ ἔκπτωση τοῦ τεμαχίου συνέβη ἀργότερα.

Ἡ διαμέτρησις τῆς Πάτμου ταυτίζεται μὲ τὸ πρακτικὸ παραδόσεως τῆς Πάτμου τὸ ὁποῖο συντάχθηκε ἀπὸ τὸν κριτὴν καὶ ἀναγραφέα Κυκλάδων Νικόλαο Τζάνζη τὸν Αὐγούστο τοῦ ἔτους 1088.²¹ Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν Πάτμο. Τὸ πρωτότυπο δὲν ἔχει σωθεῖ καὶ τὸ περιεχόμενο εἶναι γνωστὸ μόνο ἀπὸ ἐπικυρωμένο συλλογικὸ ἀντίγραφο ποὺ χρονολογεῖται τὸ ἔτος 1100 ἢ 1115 καὶ ὅπου σώζονται τὰ ἀντίγραφα σημαντικῶν ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὴν ἱδρυση τῆς μονῆς καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας της.²² Θὰ ἦταν δελεαστικὴ ἡ υπόθεση

19. Ὁ.π., ἀρ. 11.

20. Ἱ. Φλωρίδης, «Απογραφή τῶν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Πάτμου σφζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων. Μέρος πρῶτον. Ἐγγραφα Πολιτικά», *Πανδώρα* 19 (1868), 343 ἀρ. 47.

21. *Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου*, τ. 2. *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἐκδ. Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Ἀθήνα 1980, ἀρ. 51.

22. Ἐ. Βρανούση, «Κεκυρωμένη συλλογὴ ἐγγράφων τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς εἰς εἰλητὸν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος», *Σύμμεικτα* 1 (1966), 91-119.

ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου εἶχε στή διάθεσή του τὸ πρωτότυπο ἔγγραφο, καθὼς δὲν κάνει ἀναφορά σὲ ἀντίγραφο, ἀπλὸ ἢ ἐπικυρωμένο. Τὸ ἄλλο ἐνδεχόμενο εἶναι νὰ εἶχε μπροστά του τὸ ἐπικυρωμένο συλλογικὸ ἀντίγραφο, στὸ ὁποῖο ἄλλωστε ἐμφανίζεται πρῶτο τὸ ἰδρυτικὸ χρυσόβουλλο. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση ὡστόσο ὑπάρχει τὸ ἀντεπιχειρήμα ὅτι ἂν πράγματι ὁ συντάκτης γνώριζε τὸ πρακτικὸ παραδόσεως ἀπὸ τὸ συλλογικὸ ἀντίγραφο, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ἀναφέρεται σὲ ἄλλα αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα, ὅπως πιττάκια τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ καὶ τῆς μητέρας του Ἄνας Δαλασσηνῆς, τὰ ὁποῖα παραδίδονται μόνο ἀπὸ τὸ ἐπικυρωμένο συλλογικὸ ἀντίγραφο.²³

Τὸ παλαιὸν χρυσόβουλλον περὶ ἐλευθερίας Λειψῶν καὶ τῶν πραγμάτων στή Λέρο (φ. 2^ν) ταυτίζεται πιθανῶς μὲ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ αὐτοκράτορας δῶρισε στήν ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τὸν ὄσιο Χριστόδουλο στήν Κῶ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Καστριανῶν τοὺς Λειψούς, καθὼς καὶ τὰ προσάθεια Τεμένιο καὶ Παρθένιο καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ κάστρου τοῦ Παντελίου στή Λέρο (1087).²⁴ Ὅταν ὁ ὄσιος Χριστόδουλος ἀποφάσισε νὰ ἰδρῦσει τὴ μονὴ τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο ἐπέστρεψε στὸ δημόσιο τὰ κτήματα ποὺ τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ αὐτοκράτορας στήν Κῶ, κρᾶτησε ὡστόσο τοὺς Λειψούς καὶ τὶς κτήσεις τῆς Λέρου. Τὸ χρυσόβουλλο τοῦ 1087 ἀφοροῦσε μὲν στή μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Καστριανῶν, ἀλλὰ καθὼς ἡ δωρεὰ τοῦ νησιοῦ τῆς Πάτμου μεταβιβάστηκε σύμφωνα μὲ ὅσα εἶχαν προβλεφθεῖ στὸ προηγούμενο χρυσόβουλλο, δικαιολογεῖται ὅτι ὁ συντάκτης ἀναφέρεται σὲ γράμμα παλαιὸν περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Λέρου, τὸ ὁποῖο προφανῶς δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ χρυσόβουλλο, ἀφορᾷ ὡστόσο στὸ ἴδιο θέμα. Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ σωζόμενο σὲ ἀντίγραφο πρακτικὸ τοῦ Εὐσταθίου Χαρσιανίτη (1089), ὅπου περιγράφεται λεπτομερῶς ἡ ἀκίνητη περιουσία τῆς Πάτμου στήν Λέρο.²⁵ Ὡστόσο, αὐτὸ δὲν ἦταν αὐτοκρατορικὸ ἔγγραφο, ἀλλὰ ἔγγραφο δημοσίου λειτουργοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ πρακτικὸ τοῦ Χαρσιανίτη παρατίθεται αὐτοῦσια σχετικὴ βασιλικὴ πρόσταξις, ἢ ὁποία δὲν ἔχει σωθεῖ, ἐξηγεῖ ἐνδεχομένως αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸ. Ἡ βασιλικὴ ἐπιγραφή περὶ τῶν παροίκων τῆς Πάτμου καὶ τὸ βασιλικὸν γράμμα σχετικὰ μὲ τοὺς παροίκους Λέρου καὶ Πάτμου (φ. 2^ν) δημιουργοῦν ἐπίσης ὀρισμένα ἐρωτηματικά, καθὼς δὲν μποροῦν

23. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 46-49.

24. *Ο.π.*, ἀρ. 5.

25. *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἀρ. 51.4-17.

νά ταυτιστούν με συγκεκριμένα έγγραφα του Ἀρχείου. Στὴ μονὴ ἀπόκειται πρακτικὸ παραδόσεως τῆς Λέρου (1254), στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται ὀνομαστικὰ οἱ πάροικοι ποὺ καλλιεργοῦσαν τὰ προάστεια Τεμένιο καὶ Παρθένιο στὴ Λέρο, καθὼς καὶ τὸ παροικικὸν τέλος ποὺ ὄφειλαν νὰ καταβάλλουν ἐτησίως.²⁶ Ἐπίσης, ἡ ἀποκατάστασις τῶν κτήσεων τῆς μονῆς στὴ Λέρο καὶ τὴν Κῶ (1263) περιλαμβάνει εἰδικότερα τὴν ὀνομαστικὴ καταγραφή τῶν παροίκων τῆς Λέρου καὶ τῶν οἰκογενειῶν τους.²⁷ Ὡστόσο, τὰ ἔγγραφα αὐτὰ δὲν εἶναι αὐτοκρατορικά. Συνήθως ὅμως ἦταν ἀποτελεσμα αὐτοκρατορικῆς ἐντολῆς, ποὺ ἐνδεχομένως σωζόταν στὸ Ἀρχεῖο τὴν ἐποχὴ σύνταξης τοῦ καταλόγου, ὥστόσο σήμερα λαμβάνει.

Ἐξίσου δύσκολο εἶναι νὰ ταυτιστοῦν τὰ τρία χρυσόβουλλα περὶ ἐλευθερίας τῶν μετοχίων τῆς Κῶ, καθὼς καὶ τὸ χρυσόβουλλο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Κῶ. Ὄταν ὁ ὄσιος Χριστόδουλος ἐγκατέλειψε τὸ ἐγχείρημα νὰ ἰδρύσει μονὴ στὴν Κῶ, ἐπέστρεψε στὸ δημόσιο τὰ κτήματα ποὺ εἶχε σ' αὐτὸ τὸ νησί. Στὰ σωζόμενα ἔγγραφα τῶν δημοσίων λειτουργῶν γίνεται μνεῖα σὲ διάφορα χρυσόβουλλα ποὺ ἀπολύθηκαν, σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις, γύρω στὸ 1259 καὶ 1263, αὐτὰ ὥστόσο λαμβάνουν.²⁸ Τὰ μετόχια αὐτὰ ἦταν ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Σπονδῶν, ἡ μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ τὸ προάστιον Ἀναβασίδιον. Ὅπως δηλώνει ὁ ἀπογραφέας, κανεῖς, συμπεριλαμβανομένου τοῦ δημοσίου, δὲν ἔχει δικαίωμα εἰσόδου στὰ μετόχια τῆς μονῆς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαιτήσει ὅποιοδῆποτε φόρο, κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν προσόντων τῆς μονῆς προσκυνητῶν χρυσοβούλλων. Τὸ γράμμα γιὰ τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Σπονδῶν, ἡ ὁποία ἔγινε μετόχι τῆς Πάτμου τὸ 1258, θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ ἔτους 1254, δηλαδὴ πρὶν αὐτὴ γίνε μετόχι τῆς Πάτμου, στὸ ὁποῖο ὁ πατριάρχης ἀπαριθμεῖ τὰ δεινὰ τῆς μονῆς ἐξαιτίας τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς ἀρπακτικότητος τῶν γειτόνων της.²⁹ Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ἐγγράφων σχετικὰ μὲ τὶς κτήσεις τῆς μονῆς στὴν Κῶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὸ χρυσόβουλλο τῶν Σποδίων τοῦ Πηροῦ.

26. Ὁ.π., ἀρ. 65.

27. Ὁ.π., ἀρ. 68.30-44.

28. Ὁ.π., ἀρ. 69.11-13, 39-40.

29. Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς Πάτμου, τ. 3. Πατριαρχικά, ἐκδ. Μαρία Γερολυμάτου, Ἀθήνα 2016, ἀρ. 4· βλ. ἐπίσης Maria Gerolymatou, «À propos des origines des monastères de la Vierge de l'Alsos et de la Vierge tòn Spondón sur l'île de Còs», *Travaux et Mémoires* 16 (2010), 389-395.

Ὁ τύπος *Σπο(ν)δίων* εἶναι παραφθορά τοῦ τύπου *Σπονδῶν* καὶ ἐμφανίζεται σὲ σημειώματα στὸ verso ἐγγράφων τοῦ πατριακοῦ ἀρχείου πού χρονολογοῦνται τὸν 17ο αἰώνα.³⁰ Σὲ ἔγγραφο ὅπου καταγράφονται λεπτομερῶς τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τῶν μετοχιῶν τῆς μονῆς Πάτμου στὴν Κῶ (Ἰούλιος 1263) ἀναφέρεται, μεταξὺ ἄλλων, τὸ χωράφι τοῦ Πυργίου ἐκτάσεως ἐπτὰ μοδίων μὲ ἐλαιόδενδρα, τὸ ὁποῖο ἀνῆκε στὴ μονὴ τῶν Σπονδῶν.³¹ Τὰ κτήματα αὐτὰ εἶχαν περιέλθει στὴν κυριότητα τῆς μονῆς τῶν Σπονδῶν μὲ χρυσόβουλλα τοῦ Ἰωάννου Γ' Βατάτζη, τὰ ὁποῖα ἐπικυρώθηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγο καὶ τὴ σύζυγό του. Δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποῖο ἢ ποῖα χρυσόβουλλα εἶχε ὑπ' ὄψιν του ὁ συντάκτης. Τὸ ἐνδιαφέρον πού ἐπέδειξε ὁ Ἰωάννης Γ' Βατάτζης γιὰ τὴν Κῶ προκύπτει ἔμμεσα ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα τοῦ πατριακοῦ ἀρχείου.³² Ἡ ἀπουσία ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς τῶν Λασκαριδῶν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Πάτμου ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τοὺς μελετητὲς καὶ ἔχουν προταθεῖ διάφορες ἐρμηνεῖες. Εἶναι δελεαστικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ 1740 σώζονταν ἀκόμη κάποια ἔγγραφα τῆς περιόδου τῆς Νίκαιας, ὥστόσο δὲν ὑπάρχει κανένα σίγουρο στοιχεῖο τεκμηρίωσης.

Στὸ φύλλο 2' ὁ συντάκτης ἀπαριθμεῖ διάφορα ἔγγραφα πού δὲν ἀφοροῦσαν στὴν Πάτμο, ἀλλὰ περιῆλθαν στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς, καθὼς σχετίζονταν μὲ τὸν ὅσιο Χριστόδουλο. Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ στὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου στὴν Στρόβηλο τῆς Καρίας, ὅπου ὁ ὅσιος Χριστόδουλος κατέφυγε μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Λάτρος. Τὸ χρυσόβουλλο χρονολογεῖται τὸν Αὐγούστο τοῦ 1079 καὶ ἀποδίδεται ἐσφαλμένα ἀπὸ τὸν συντάκτη στὸν Ἀλέξιο Α' Κομνηνὸ, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀπολύθηκε ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Γ' Βοτανειάτη.³³ Περὶ τὸ 1170 τὸ συγκεκριμένο χρυσόβουλλο, κατὰ τὴν ἀρχαιοθῆτησιν τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς, ἀποτέθηκε μαζὶ μὲ ἄλλα ἄχρηστα χαρτῖα σὲ ἀποδέσμους καὶ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὰ «ζωντανὰ» ἀρχεῖα, τὰ ὁποῖα περιεῖχαν ἔγγραφα πού ἦταν σὲ ἰσχὺ, ἢ χρειαζόταν νὰ ἔχουν οἱ μοναχοὶ ἄμεση πρόσβαση σὲ αὐτά. Ὁ κατάλογος ἀχρηστων χαρτιῶν ἀναφέρει, μεταξὺ ἄλλων, *σακκούλιον* πού περιεῖχε ὀκτώ περ-

30. *Πατριαρχικά*, ἀρ. 6.

31. *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἀρ. 69.20.

32. Maria Gerolymatou, «L'état, le patriarcat et les îles de l'est de la mer Égée aux XIIIe-XIVe siècles», in *The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison*, éd. C. Gastgeber, Ekaterini Mitsiou et alii, Βιέννη 2017, σ. 317-319.

33. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 2.

γαμηνά έγγραφα σχετικά με την Κω και την Στρόβηλο.³⁴ Στο φ. 3^r γίνεται αναφορά σε άλλο χρυσόβουλλο του Νικηφόρου Βοτανειάτη, χωρίς ωστόσο να παρέχεται κάποια πληροφορία. Πρόκειται ενδεχομένως για το χρυσόβουλλο που απέλυσε ο Νικηφόρος Γ' τον Οκτώβριο του 1079, με το οποίο παρείχε φορολογικές απαλλαγές για τὰ κελλία που είχε ανεγείρει ο μοναχός Ἀρσένιος Σκηνούρης στην Κω. Ἡ ἀπόφαση τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου νὰ ιδρύσει τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Καστριανῶν στὰ κτήματα τοῦ Ἀρσενίου δικαιολογεῖ τὴν παρουσία τοῦ ἐγγράφου στὸ Ἀρχεῖο τῆς Πάτμου. Στὸ ἴδιο φύλλο (3^r) ἀναφέρεται ἓνα ὑπόμνημα σχετικά μετὸ Λάτρος. Ὁ ὅρος ὑπόμνημα παραπέμπει σὲ πατριαρχικὸ ἔγγραφο. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ κάποιον ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ ὁ ὅσιος Χριστόδουλος πῆρε μαζί του ὅταν ἀναχώρησε ἀπὸ τὸ Λάτρος καὶ τὸ ὁποῖο λανθάνει. Ἡ ἄλλη πιθανότητα εἶναι νὰ ταυτίζεται μετὸ ὑπόμνημα τοῦ πατριάρχου Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ, μετὸ ὁποῖο «ἐκλείσει» ὀριστικὰ ἢ ὑπόθεση τῶν κατηγοριῶν ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ σὲ βάρους τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου γιὰ τὰ χρόνια ποὺ ὄντας ἀρχιμανδρίτης τοῦ Λάτρους ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν κοινότητα ἐξαιτίας τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν.³⁵ Στὴν παλαιὰ ομάδα ἐγγράφων ποὺ συνδέονται ἄμεσα μετὴν ἴδρυση καὶ τὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας τῆς μονῆς ἀνήκει ἐπίσης ἡ ἀπόταξις τοῦ πατριαρχικοῦ νοταρίου Θεοδοσίου τοῦ Καστρησίου (φ. 5^r), τὸν ὁποῖο ὁ ὅσιος Χριστόδουλος ὄριζε στὸν κωδικέλλο τῆς διαθήκης του χαριστικάριον τῆς μονῆς.³⁶ Ὁ Θεοδόσιος ἀρνήθηκε νὰ ἀναλάβει τὴ μονὴ καὶ ὑπέγραψε σχετικὸ ἔγγραφο μετὸ ὁποῖο παραιτήθηκε ἀπὸ κάθε διεκδίκηση (ἀπόταξις). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὡστόσο ἡ παρανόνηση τῆς συντομογραφημένης λέξης π(ατ)ριαρχ(ικὸς) ποὺ ὑπάρχει στὸ κείμενο ὀδήγησε τὸν συντάκτη τοῦ καταλόγου νὰ διαβάσει Θεοδοσίου πατριάρχου καὶ νὰ συμπεριλάβει τὸ ἔγγραφο μετὰξὺ τῶν πατριαρχικῶν σιγιλίων.

Ἡ ἀκίνητη περιουσία τῆς μονῆς Πάτμου διευρύνθηκε σημαντικὰ τὸν 13ο αἰώνα, μετὴν προσθήκη νέων περιουσιακῶν στοιχείων στὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στὰ Παλάτια τῆς Μιλήτου. Οἱ μονα-

34. Βρανούση, «Ἀνέκδοτος κατάλογος...», ὁ.π., 128.18-20.

35. *Πατριαρχικά*, ἀρ. 1· βλ. εἰδικότερα σχόλια σ. 108-112.

36. Miklosich – Müller, *Acta*, ὁ.π., ἀρ. 20 σ. 87. Γιὰ τὸν θεσμὸ τῆς χαριστικῆς, βλ. Σ. Βαρναλίδης, *Ὁ θεσμὸς τῆς χαριστικῆς (δωρεᾶς) τῶν μοναστηριῶν εἰς τοὺς Βυζαντινούς*, Θεσσαλονίκη 1985 [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 21], ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

χοί απέκτησαν τὸ 1214 με δωρεὰ τοῦ Θεοδώρου Α΄ Λάσκαρη τὸ μετόχι τοῦ Πύργου, στὴν περιοχὴ τῶν Παλατίων, τὸ ὁποῖο ἀνῆκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ 1204 στὴν κωνσταντινουπολίτικη μονὴ τῆς Παναχράντου.³⁷ Ἡ σχετικὴ πρόσταξις δὲν ἔχει σωθεῖ, τὸ κείμενό της ὡστόσο παρατίθεται σὲ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1216.³⁸ Τὸ 1221 οἱ μοναχοὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Α΄ νὰ ἐπικυρώσει τὴ δωρεά. Ἰκανοποιώντας τὸ αἴτημά τους ὁ Θεόδωρος ἀπέλυσε σχετικὸ χρυσόβουλλον σιγίλλιον, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει σωθεῖ. Σὲ αὐτὸ ἀναφέρεται ἐνδεχομένως ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ὅταν κάνει λόγο γιὰ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Πύργου (φ. 2'). Τὰ Παλάτια ἐμφανίζονται ἐπίσης στὸ φ. 4' τοῦ καταλόγου καὶ μάλιστα σὲ τρεῖς διαδοχικὲς ἐγγραφές. Στὴν πρώτη ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρονται τέσσερα χρυσόβουλλα καὶ γράμματα, στὴ δεύτερη ἓνα χρυσόβουλλο, ἐνῶ στὴν τρίτη ἓνα χρυσόβουλλο ποὺ περιεῖχε μεταξὺ ἄλλων τὶς κτήσεις στὰ Παλάτια (τὰ τῶν Παλατίων καὶ τῶν λοιπῶν). Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ διακρίνουμε ποιά χρυσόβουλλα εἶχε ὑπ' ὄψιν του ὁ συντάκτης, δεδομένου ὅτι τὸ μετόχι τοῦ Πύργου ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὰ Παλάτια ἔχει ἀναφερθεῖ ἐπανειλημμένα σὲ ἄλλα χρυσόβουλλα γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε λόγος ἀνωτέρω. Ὅσον ἀφορᾷ στὰ γράμματα, ἴσως ὁ συντάκτης εἶχε ὑπ' ὄψιν του τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἀνδρονίκου Μαυροπόδου, ὁ ὁποῖος ἐφάρμοσε στὴν πράξη τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Θεοδώρου Α΄ ἢ τὴν γραφὴν τοῦ προϋσταμένου τοῦ Μαυροπόδου Ἀλεξίου Κρατεροῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν ἐντολὴ στὸν Μαυρόποδο νὰ εἰσέλθει στὰ Παλάτια καὶ νὰ προβεῖ στὴν καταμέτρηση τῶν κτημάτων καὶ τὴν ἀπόδοσή τους στὴ μονή. Τὸ τελευταῖο ἔγγραφο δὲν σώζεται αὐτούσιον, ἀλλὰ παρατίθεται στὸ κείμενο τῆς ἀποκατάστασεως τοῦ Μαυροπόδου.³⁹ Μήπως τὸ 1740 ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου; Πρὸς τὸ παρὸν τὸ ἐρώτημα παραμένει ἀναπάντητο. Τὰ Παλάτια τῆς Μιλήτου ἀναφέρονται καὶ σὲ ἄλλα ἔγγραφα δημοσίων λειτουργῶν, χωρὶς ὡστόσο νὰ μπορεῖ ὁ μελετητὴς νὰ διακρίνει ποιά ἀκριβῶς εἶχε ὑπ' ὄψιν του ὁ συντάκτης. Δὲν θὰ ἦταν ἀπίθανο ἡ παραδοτικὴ γραφὴ τοῦ δουκὸς Μελανουδίου Ἰωάννη Σελαγίτη [1262], ἡ ὁποία ὅριζε ὅτι ἡ θέση Γωνία τοῦ Πετάκη, πλησίον τοῦ Πύργου, κακῶς διεκδικεῖτο ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Μαλαχίου, νὰ ἦταν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔγγραφα.

37. *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἀρ. 50.322-323, ἀρ. 61.25-34· βλ. ἐπίσης στὸ ἴδιο, σχόλια σ. 22-23.

38. *Ο.π.*, ἀρ. 61.8-16.

39. *Ο.π.*, ἀρ. 61.18-23.

Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ δύο χρυσόβουλλα τοῦ Ἀγγέλου (φ. 3^ρ), χωρὶς νὰ προσδιορίζει ἂν πρόκειται γιὰ τὸν Ἰσαάκιου Β' (1185-1198) ἢ τὸν Ἀλέξιο Γ' Ἀγγελο (1198-1204) καὶ χωρὶς νὰ συνδέει τὸ περιεχόμενό τους μὲ τὴ μονή. Στὸ ἀρχεῖο τῆς μονῆς σώζεται σήμερα χρυσόβουλλο τοῦ Ἰσαακίου Β', μὲ τὸ ὁποῖο αὐτὸς χάρισε στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Βάτω στὰ Παλάτια τῆς Μιλήτου ἐξκουσσεῖα γιὰ ἔξι παροίκους (1186).⁴⁰ Τὸ δεύτερο ταυτίζεται πιθανῶς μὲ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου μὲ τὸ ὁποῖο αὐτὸς ἐπικύρωσε τὴ δωρεὰ ἀκινήτων στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Δυσικοῦ στὰ Φύγελα καὶ ἐπέτρεπε τὴν ἐγκατάσταση τεσσάρων ἐλευθέρων προσκαθημένων (1201).⁴¹ Οἱ δύο μονές ἔγιναν τὰ ἐπόμενα χρόνια ἐξαρτήματα τῆς Πάτμου καὶ αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν παρουσία τῶν χρυσοβούλλων μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιείου. Ὡστόσο, ὁ ἀφαιρετικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ συντάκτης στὰ δύο χρυσόβουλλα ὑποδηλώνει τὴν ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος, δεδομένου ὅτι ἡ κυριότητα ἐπὶ τῶν δύο μικρασιατικῶν μετοχιῶν ἀποτελοῦσε μακρινὸ παρελθὸν τὸ 1740.

Ἰδιαίτερα σημαντικὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μονῆς πρὶν ἀπὸ τὸ 1204 εἶναι ἡ ὑπόθεση σχετικὰ μὲ τὴ δωρεὰν παροχὴ σιτηρῶν ἀπὸ τὶς βασιλικὲς ἐπισκέψεις τῆς Κρήτης στὴ μονὴ (φ. 3^ν). Ἡ πρώτη παραχώρηση ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Α' Κομνηνὸ μὲ χρυσόβουλλο, τὸ ὁποῖο δὲν σώζεται, καὶ ὄριζε τὴν παροχὴ τριακοσίων μοδίων σίτου καὶ 24 θεοτοκίων νομισμάτων ἐτησίως στὴ μονή. Ἡ παραχώρηση ἐπαυξήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Β'.⁴² Τὸ ζήτημα ἀπασχόλησε τὴν Πάτμο ἐπανειλημμένα κατὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ σωζόμενα ἔγγραφα ἡ μονὴ ἀντιμετώπιζε συχνὰ δυσκολίες μὲ ἀξιωματούχους καὶ δημοσίους λειτουργοὺς ποὺ δημιουργοῦσαν κωλύματα ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ συγκεκριμένου δικαιώματος καὶ δὲν ἀποδέχονταν τὰ ἔγγραφα ποὺ ἡ μονὴ τοὺς ἐμφάνιζε. Ἐνδεχομένως, αὐτὰ εἶναι τὰ γράμματα στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου καὶ ἀφοροῦσαν στὴν ἀλληλογραφία μὲ δημοσίους λειτουργοὺς. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ, Μανουὴλ Α', μετέτρεψε, κατόπιν σχετικῆς αἰτήματος τῆς μονῆς, τὴν παροχὴ σιταριοῦ σὲ χρηματικὴ καταβολή, ὥστε νὰ ἀπλοποιηθεῖ ἡ διαδικασία.⁴³ Ὁ συντά-

40. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 10.

41. *Ὁ.π.*, ἀρ. 12.

42. *Ὁ.π.*, ἀρ. 8.15-18.

43. *Ὁ.π.*, ἀρ. 22.

κτης τοῦ καταλόγου ἀναφέρεται μάλιστα σὲ σχετικὸ χρυσόβουλλο, εἶναι ὅμως ἀβέβαιο ἂν ὑπῆρξε τέτοιο ἔγγραφο, δεδομένου ὅτι τὸ ἔγγραφο τοῦ Μανουὴλ Α', ὅπως ρητὰ δηλώνεται στὸ κείμενο, ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν *προστάξεων* καὶ ἐκδόθηκε ἀντὶ χρυσοβούλλου. Ἄλλωστε, ὁ αὐτοκράτορας δηλώνει ὅτι τὸ ἔγγραφό του ἐπέχει θέση χρυσοβούλλου καὶ δὲν θὰ ἀπολυθεῖ κάποιον χρυσόβουλλο.⁴⁴ Ἐπομένως, θεωροῦμε ὅτι ἡ χρῆση τοῦ ὄρου χρυσόβουλλο εἶναι καταχρηστική σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση, ἐκτὸς καὶ ἂν οἱ μοναχοὶ ἐπανῆλθαν καὶ ζήτησαν νὰ ἀπολυθεῖ σχετικὸ χρυσόβουλλο, τὸ ὁποῖο σήμερα λανθάνει.

Στὸ φύλλο 3^ο ὁ συντάκτης «ἀνοίγει» τὸν φάκελο τῶν κτήσεων τῆς μονῆς στὴ Λῆμνο. Τὸ χρυσόβουλλο γιὰ τὴ Λῆμνο ταυτίζεται ἐνδεχομένως μὲ τὸ χρυσόβουλλον *σιγίλλιον* τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ ἔτους 1323, μὲ τὸ ὁποῖο αὐτὸς ἐπικύρωσε τὴ δωρεὰ κτημάτων στὴ Λῆμνο καὶ τὴ Λέρο καὶ τὴν παραχώρηση φοροαπαλλαγῶν γιὰ τοὺς παροίκους ποὺ τὰ καλλιερгоῦσαν.⁴⁵ Προβληματισμὸ δημιουργεῖ ἐπίσης ἡ ἀναφορὰ στὴν ἀπογραφὴν τῶν πραγμάτων στὴ Λῆμνο, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ. Ὅρισμὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Β' (1321) σχετικὰ μὲ τὴν ἐγκατάσταση 24 παροίκων τοῦ δημοσίου στὰ κτήματα τῆς μονῆς στὴ Λῆμνο⁴⁶ δὲν μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴ συγκεκριμένη ἀπογραφὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφο δημοσίου λειτουργοῦ καὶ ὄχι αὐτοκράτορα. Στὸ Ἀρχεῖο τῆς Πάτμου ἀπόκειται ἀποκατάστασις, πιθανῶς τοῦ ἔτους 1284, ἡ ὁποία ἀφορᾶ σὲ κτήσεις τῆς μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων στὴ Λῆμνο.⁴⁷ Ἡ μονὴ ἔγινε ἀργότερα μετόχι τῆς Πάτμου, πράγμα ποὺ δικαιολογεῖ τὴν παρουσία τοῦ ἔγγραφου στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς. Τὸ χρυσόβουλλο περὶ μὴ ὑποχρέωσης τῶν Πατμιωτῶν ποὺ ζοῦσαν στὰ μετόχια τῆς Κῶ καὶ τῆς Λήμνου νὰ μνημονεύουν τὸν ἐπιχώριο ἐπίσκοπο (φ. 2^ο) θέτει ἓνα ἄλλο πρόβλημα. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ μονὴ εἶχε στὴν ἰδιοκτησία της ἀκίνητα καὶ στὰ δύο νησιά ἔθετε τὸ ζήτημα διαποίμανσης τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων παροίκων.⁴⁸ Πατριαρχικὸ *ὑπόμνημα* τοῦ ἔτους 1261 ὄριζε ὅτι οἱ πάροικοι τῆς μονῆς στὴ Λέρο ὑπέκειντο στὴν πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ ἡγουμένου.⁴⁹ Στὴν πραγματικότητά, ὡστόσο, σημειώνονταν συχνὰ παραβιάσεις. Σὲ χρυσόβουλλο τοῦ

44. Ὁ.π., ἀρ. 22.21-24.

45. Ὁ.π., ἀρ. 16.

46. Ὁ.π., ἀρ. 43.

47. *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἀρ. 74.

48. Βλ. σχετικὰ σχόλια σὲ *Πατριαρχικά*, σ. 48-50.

49. *Πατριαρχικά*, ἀρ. 6.

1326 που αποδίδεται στον Άνδρόνικο Γ' αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι τα μετόχια της μονής στα δύο νησιά δεν είχαν ούτε την υποχρέωση καταβολής κανονικού στον επίσκοπο, ούτε μνημόνευσής του. Παρά το γεγονός ότι το έγγραφο έχει θεωρηθεί πλαστό, είναι πιθανό ότι ένας από τους λόγους για τους οποίους χαλκεύτηκε ήταν ακριβώς η αναχαίτιση των διεκδικήσεων των επισκόπων.⁵⁰

Στο φ. 5^v ο συντάκτης αναφέρει πέντε χρυσόβουλλα του αυτοκράτορα Άνδρόνικου, χωρίς να προσδιορίζει αν πρόκειται για τον Άνδρόνικο Β' ή τον έγγονό του Άνδρόνικο Γ' και χωρίς να παρέχει κάποιο στοιχείο που θα μπορούσε να συμβάλει στην ταύτισή τους. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται πιθανώς το χρυσόβουλλο του Άνδρόνικου Β' (1292), με το οποίο αυτός επικύρωσε το σύνολο των κτήσεων της μονής,⁵¹ το άνωτέρω αναφερθέν χρυσόβουλλο του ίδιου αυτοκράτορα (1323), καθώς και το χρυσόβουλλο του Άνδρόνικου Γ' του 1329, το οποίο επίσης επικύρωσε τις κτήσεις της μονής.⁵² Δύο άλλα χρυσόβουλλα του Άνδρόνικου Γ', με χρονολογία 1326 και 1331 αντίστοιχα, έχουν θεωρηθεί πλαστά.⁵³ Ωστόσο, νεώτερες μελέτες δείχνουν την ανάγκη επανεξέτασής τους.⁵⁴ Σε κάθε περίπτωση, ο συντάκτης δεν είχε λόγο να αμφιβάλλει για τη γνησιότητά τους. Το γράμμα της Ζωής Δούκαινας Φιλανθρωπηνής (φ. 4^v) μπορεί με ασφάλεια να ταυτιστεί με το έγγραφο με το οποίο ή συγγενής του αυτοκράτορα έδινε εντολή στους ανθρώπους της να μην παρενοχλούν τη μονή απαιτώντας φόρους για τα μετόχια και για τους παροίκους της [1305-1306].⁵⁵ Όπως συνέβαινε σε αυτές τις περιπτώσεις, το έγγραφο κατέληγε στον ευεργετούμενο, στην περίπτωση αυτή στη μονή της Πάτμου, προς κατοχύρωσή του, αφού έλάμβανε πρώτα γνώση αυτός στον οποίο απευθυνόταν ή εντολή.

Ο κατάλογος των επίσημων εγγράφων συμπληρώνεται με την αναφορά όρισμένων πατριαρχικών υπομνημάτων. Το *σιγγίλιον* του πατριάρχη Λουκά Χρυσοβέργη (1158) (φ. 5^r) αποτελεί σίγουρα ένα από τα σπου-

50. *Αυτοκρατορικά*, Παράρτημα Β', ιδιαίτερα σ. 171.

51. *Αυτοκρατορικά*, άρ. 15.

52. *Ο.π.*, άρ. 17.

53. *Αυτοκρατορικά*, Παράρτημα Β', Γ'.

54. C. Kraus, «Die kaiserlichen Privilegienurkunden für Patmos (1321-1331)», *Byzantinische Zeitschrift* 91/1 (1988), 366-370.

55. Miklosich – Müller, *Acta*, ό.π., άρ. 106 σ. 248. Για τη Ζωή, βλ. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, άρ. 19515.

δαιότερα έγγραφα τῆς μονῆς, με τὸ ὁποῖο κατοχυρωνόταν ἡ ἀνεξαρτησία της ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐπισκοπικὴ ἢ μητροπολιτικὴ ἀρχή. Ταυτόχρονα, ἐπιβεβαίωσε τὰ πατριαρχικὰ δικαιώματα, ἀπαγορεύοντας στὸν ἡγούμενο νὰ ἀποφασίζει ἐπὶ θεμάτων ποὺ σχετίζονταν με τὸ καθεστῶς τοῦ πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου τῆς μονῆς καὶ διασφαλίζοντας τὰ πατριαρχικὰ δικαιώματα.⁵⁶ Τὸ *σιγίλλιον* τοῦ Παχωμίου Α' ταυτίζεται με τὸ *σιγίλλιωδες γράμμα* τοῦ ἔτους 1504 με τὸ ὁποῖο ὁ Παχώμιος ἐπιβεβαίωσε τὶς διατάξεις τῆς Ὑποτυπώσεως τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου καὶ ἐπικύρωνε τὰ σιγίλλια τῶν προγενεστέρων πατριαρχῶν.⁵⁷ Τὸ πατριαρχικὸ καὶ ἀποφασιστικὸν ποὺ ἀπαγόρευε τὴν εἴσοδο τῶν ἀρχιερέων στὴ μονὴ ταυτίζεται μᾶλλον με τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἰωάννη Ζ' Ἀγαπητοῦ (1133).⁵⁸

Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου δὲν παραλείπει νὰ καταγράψει ἐγγραφα ξένων ἡγεμόνων με τὰ ὁποῖα αὐτοὶ παραχωροῦσαν προνόμια ἢ ἔθεταν τὴ μονὴ ὑπὸ τὴν προστασία τους. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρεται ἓνα *χρυσόβουλλον τῆς Μπουγδανίας* (φ. 6^ν). Μπουγδανία εἶναι ἡ Μολδαβία. Ὁ ὄρος *χρυσόβουλλον* (*hrisouvl*) εἶναι δάνειο ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ χρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τὶς γραμματεῖες τῶν ἡγεμόνων γιὰ νὰ περιγράψει τὰ πλέον ἐπίσημα ἐγγραφα ποὺ ἐξέδιδαν. Στὸ ἀρχεῖο τῆς Πάτμου ἀπόκεινται σήμερα εἴκοσι δύο ἐγγραφα ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας.⁵⁹ Τὸ ἐδῶ ἀναφερόμενο «χρυσόβουλλο» ταυτίζεται, πιθανῶς, με τὸ ἐγγραφο ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1584 ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα Πέτρο τὸν Χωλό, με τὸ ὁποῖο αὐτὸς δῶριζε στὴ μονὴ πέντε χιλιάδες ἄσπρα ἐτησίως σὺν χίλια ἄσπρα γιὰ τὰ ἔξοδα ταξιδίου τῶν ἀπεσταλμένων ποὺ θὰ μετέβαιναν στὴ Μολδαβία γιὰ νὰ παραλάβουν τὴ δωρεά. Στὸ νῶτο μάλιστα τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχει σημεῖωμα τοῦ 18ου αἰ. ὅτι πρόκειται γιὰ χρυσόβουλλο βογεβόδα τῆς Μπουγδανίας.⁶⁰

Ἡ ἀναφερόμενη *παλαιὰ πατέντα* τῆς Μάλτας (φ. 8^ν) ταυτίζεται με κάποιον ἀπὸ τὰ ἐγγραφα με τὰ ὁποῖα μάγιστροι τοῦ τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν παραχωροῦσαν τὴν προστασία τους καὶ τὸ δικαίωμα ἐλευθέρης ναυσιπλοΐας στὰ πλοῖα τῆς Πάτμου.⁶¹ Στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς ἀπόκειται

56. *Πατριαρχικά*, ἀρ. 3.

57. *Ο.π.*, ἀρ. 11.

58. *Ο.π.*, ἀρ. 2.

59. Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου – I. R. Mircea, «Τὰ Ρουμανικὰ ἐγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς», *Σύμμεικτα* 2 (1970), 269.

60. *Ο.π.*, σ. 276-277 ἀρ. 1.

61. Χρῦσα Μαλτέζου, *Σχέσεις τῆς Μονῆς Πάτμου με τὸν δυτικὸ κόσμον*. Ἄρ-

σειρά τέτοιων έγγραφων που έχουν εκδοθεί από μεγάλους μαγίστρους του τάγματος.⁶² Το παλαιότερο είναι του έτους 1439. Το αρχαιότερο έγγραφο το οποίο συνιστούσε τους μοναχούς της Πάτμου που άναχωρούσαν για ζητεία στη Δύση είναι του έτους 1507. Η κατάκτηση της Ρόδου από τους Όθωμανούς το 1522 ανάγκασε τὰ μέλη του τάγματος νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ νησί καὶ νὰ καταφύγουν ἔπειτα ἀπὸ διαβουλεύσεις μὲ ἡγεμόνες τῆς Δύσης στὴ Μάλτα. Τὸ παλαιότερο σωζόμενο ἔγγραφο μεγάλου μαγίστρου ἀπὸ τὴ Μάλτα εἶναι τοῦ Alofius de Wignacourt, μὲ ἡμερομηνία 6 Ἀπριλίου 1606.⁶³ Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ὁ μεγάλος μάγιστρος ἀναγνώριζε τὰ δεινὰ που εἶχαν ὑποφέρει οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ καλοῦσε τοὺς χριστιανούς ἡγεμόνες νὰ θέσουν ὑπὸ τὴν προστασία τους τοὺς μοναχούς που ἐπρόκειτο νὰ ταξιδεύσουν στὴ Δύση γιὰ ζητεία. Περὶσσότερο εὐγλωττο εἶναι τὸ ἔγγραφο τοῦ ἴδιου μὲ ἡμερομηνία 31 Μαρτίου 1610, μὲ τὸ ὅποιο ἔδινε ὁδηγίες στοὺς ἀξιωματούχους του καὶ τοὺς καπετάνιους τῶν πλοίων που ταξίδευαν μὲ τὴ σημαία τῆς Μάλτας νὰ μὴν παρενοχλοῦν τὰ πατινώτικα πλοῖα, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ταξιδεύουν ἐλεύθερα καὶ νὰ ἐμπορεύονται.⁶⁴ Στὸ verso τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχουν, μεταξύ ἄλλων, τὰ ἐξῆς παλαιὰ σημειώματα: α) *σαλβωκουντοῦτο ... μάστορα διὰ τὰ καράβια μας* β) *τοῦτο εἶναι πατέντα τῆς Μάλτας*.

Ἡ βασιλικὴ προσταγὴ εἰς ἀφθέντας τῆς Εὐρώπης ἵνα μὴ πειράζονται τὰ πλοῖα τῆς Πάτμου (φ. 3^ο) ταυτίζεται μᾶλλον μὲ ἔγγραφο τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας Καρόλου ΣΤ' (1711-1740) που εἶχε ἐκδοθεῖ λίγα χρόνια ἐνωρίτερα (1727). Ὁ αὐτοκράτορας ἔθετε τὴ μονὴ ὑπὸ τὴν προστασία του καὶ ἀπαγόρευε ἐπιθέσεις τῶν ὑπηκόων του σὲ βάρος τῶν πλοίων τῆς.⁶⁵ Τὸ συγκεκριμένο ἔγγραφο εἶναι τὸ μοναδικὸ τοῦ καταλόγου που εἶχε ἐκδοθεῖ ἀπὸ ἡγεμόνα που ἦταν ἐν ζωῇ κατὰ τὸν χρόνο σύνταξης. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ συντάκτης τὸ καταγράφει στὸ ἴδιο φύλλο μὲ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ χρυσόβουλλα τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ καταλόγου καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων καθι-

χειακὲς ἀποδείξεις (13ος-18ος αἰ.), τ. 1, Ἀθήνα 2017 [Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 73], σ. 41-46.

62. Ὁ.π., ἀρ. 24-42.

63. Ὁ.π., ἀρ. 32.

64. Ὁ.π., ἀρ. 34.

65. Ὁ.π., ἀρ. 55.

στᾶ σαφῆ τὴ βούληση τοῦ συντάκτη νὰ καταγράψει παλαιὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς, ποὺ κινδύνευαν νὰ καταστραφοῦν λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶχαν πλέον πρακτικὴ χρησιμότητα γιὰ τὴ μονή. Αὐτὸ εἶναι ξεκάθαρο στὴν περίπτωση τῶν κτημάτων στὴ Μικρὰ Ἀσία. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δὲν ἀναφέρονται διόλου ἔγγραφα τῆς βυζαντινῆς περιόδου ποὺ ἀφοροῦσαν σὲ μεταβιβάσεις ἀκινήτων ὑπὲρ τῆς μονῆς (ἀφιερωτήρια, πωλητήρια, διαθήκες), ἀφοῦ δὲν εἶχαν πλέον ἀξία γιὰ τὴ μονή, οὔτε φυσικὰ ἐπίσημο χαρακτήρα. Ἀντιθέτως, εἶναι προφανῆς ἡ ἐπιλογὴ τοῦ συντάκτη νὰ καταγράψει τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα καὶ εἰδικότερα τὰ χρυσόβουλλα, καθὼς εἶναι τὰ ἔγγραφα στὰ ὁποῖα ἀντικατοπτρίζεται ἡ πλούσια βυζαντινὴ κληρονομία τῆς μονῆς. Οἱ ἀναφορὲς σὲ ἄλλες κατηγορίες αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων γίνεται μὲ τρόπο ἐπιγραμματικό, κάτω ἀπὸ γενικοὺς τίτλους (ὄρισμοί, προστάξεις), καθὼς ὁ διεκπεραιωτικὸς χαρακτήρας τους δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἀποδοθοῦν σὲ συγκεκριμένους αὐτοκράτορες, ἐνῶ ἡ ὑπόθεση στὴν ὁποῖα ἀφοροῦσαν δὲν ἦταν κατανοητὴ. Ἡ ἴδια ἐπιλογὴ διαφαίνεται καὶ στὴν παρουσίαση τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων. Ὁ συντάκτης περιορίζεται στὴν ἀναφορὰ τῶν *ὑπομνημάτων* τοῦ Ἰωάννη Ζ' Ἀγαπητοῦ (1133), τοῦ Λουκά Χρυσοβέργη (1158) καὶ τοῦ Παχωμίου Α' (1504), ἐνῶ ἀγνοεῖ –ἠθελήμενα;– τὰ σιγίλλια τοῦ Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ (1258) καὶ τοῦ Ἀθανασίου Α' (1292). Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται στὰ παραδιδόμενα σὲ ἀπλὸ συλλογικὸ ἀντίγραφο ἔγγραφο τοῦ Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ. Προφανῶς τὸ ἐνδιαφέρον του στρεφόταν κυρίως στὰ ἔγγραφα ποὺ κατοχύρωναν τὴν αὐτονομία τῆς μονῆς καὶ ἀφοροῦσαν στὸ καθεστῶς της. Τὸ 1735, δηλαδὴ πέντε χρόνια ἐνωρίτερα, ὁ πατριάρχης Παῖσιος ἐπικύρωσε παλαιότερα πατριαρχικὰ σιγίλλια τὰ ὁποῖα ἀναγνώριζαν τὴν ἐξαρχία Πάτμου καὶ τὸν ἐκάστοτε ἡγούμενο ὡς ἔξαρχο.⁶⁶

Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, ἡ ταύτιση τῶν ἐγγράφων τοῦ καταλόγου μὲ ἔγγραφα ποὺ ἀπόκεινται σήμερα στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς εἶναι δύσκολη. Ἡ ὑπάρξη περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς ἐγγράφων γιὰ τὴν ἴδια ὑπόθεση δὲν διευκολύνει τὴν προσπάθεια ταύτισης. Ἡ χρῆση τοῦ ἐπιθέτου βασιλικὸς εἶναι κάποτε καταχρηστικὴ καὶ μπορεῖ νὰ παρερμηνευθεῖ. Χαρακτηριστικότερο ἴσως παράδειγμα εἶναι ἡ ἀναφερόμενη στὸ φ. 2' βασιλικὴ ἀπογραφή τῶν κτημάτων τῆς μονῆς στὴ Λέρο. Ἡ ἀπογραφή εἶναι ἡ καταμέτρηση καὶ περιγραφή τῶν κτημάτων ἐνὸς ἰδιοκτῆτη καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀ-

66. Miklosich – Muller, *Acta*, ὁ.π., ἀρ.148 σ. 335-336.

ναλογοῦντος φόρου.⁶⁷ Ἡ ἀπογραφή μποροῦσε νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοκρατορικῆς ἐντολῆς, ὥστόσο γινόταν ἀπὸ τὸν ἀπογραφέα καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοια δὲν ἦταν αὐτοκρατορικὸ ἐγγράφο. Ἡ βασιλικὴ ἐπιγραφή τῶν παροίκων στὴν Πάτμο (φ. 2^ν) εἶναι πιθανότατα μία ἀπογραφή τοῦ 13ου αἰ., ἡ ὁποία λανθάνει. Ἐπίσης, πρόβλημα δημιουργεῖ ἡ εὐρεία χρῆση τοῦ ὄρου *γράμμα*, εἴτε πρόκειται γιὰ προσωπικὰ ἐγγράφα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου (φ. 1^ν), εἴτε γιὰ τὸ βασιλικὸν *γράμμα* γιὰ τοὺς παροίκους τῆς Λέρου καὶ τῆς Πάτμου (φ. 2^ν).

Εἶναι πιθανὸ ὅτι τὸ 1740 σώζονταν στὸ Ἀρχεῖο τῆς μονῆς χρυσόβουλλα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 13ου αἰ. καὶ μέχρι τῆ δεκαετία 1260-1270, τὰ ὁποῖα σήμερα λανθάνουν. Ἡ ἀπουσία χρυσοβούλλων τῆς ἐποχῆς τῶν Λασκαριδῶν καὶ τὰ λιγοστὰ ἐγγράφα δημοσίων λειτουργῶν αὐτῆς τῆς περιόδου ποὺ ἀπόκεινται σήμερα στὸ Ἀρχεῖο, ἔχουν ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Πιθανῶς συνδέονται μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ Μιχαήλ Η΄ στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο καὶ τὴν προσπάθεια ἀπάλειψης τῶν τεκμηριῶν τῆς προηγούμενης δυναστείας.⁶⁸ Ὁ νέος αὐτοκράτορας ἐπικύρωσε τὶς παλαιῆς δωρεῆς γαιῶν στὴ μονὴ καὶ παραχώρησε νέα κτήματα.⁶⁹ Τὰ τρία χρυσόβουλλα γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν μετοχίων στὴν Κῶ, καθὼς καὶ τὸ χρυσόβουλλο *περὶ τῶν πραγμάτων τῶν τῆς Κῶ* στὴ συνέχεια (φ. 2^ν) δὲν μποροῦν νὰ ταυτιστοῦν μὲ συγκεκριμένα ἐγγράφα. Στὴν περίπτωσι τοῦ πρακτικοῦ *παράδοσεως* τῆς Πάτμου (1088) εἶναι ἐνδεχόμενον ὁ συντάκτης νὰ εἶχε ὑπ' ὄψιν του τὸ πρωτότυπο ἐγγράφο, τὸ ὁποῖο σήμερα λανθάνει.⁷⁰

Ἡ κατὰταξὴ τῶν ἐγγράφων ἀκολουθεῖ κυρίως θεματικὰ καὶ δευτερευόντως χρονολογικὰ κριτήρια, χωρὶς ὥστόσο νὰ ὑπάρχει ἐνιαία γραμμή. Στὸ φ. 2^ν καταγράφονται, σὲ ομάδες, χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου Α΄. Στὸ φ. 2^ν καταγράφονται χρυσόβουλλα ποὺ χρονολογοῦνται πρὶν ἀπὸ τὸ 1204. Ὁ συντάκτης ἀφήνει κενὸ τὸ φ. 1^ν καὶ ἀρχίζει τὴν ἀπαρίθμηση μὲ τὶς διαθῆκες τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου καὶ δύο ἡγουμένων τοῦ 12ου καὶ 13ου αἰ. (φ. 1^ν). Στὸ ἴδιο φύλλο καταγράφονται μὲ τρόπο συνοπτικὸ ἐγγράφα ποὺ σχετίζονταν μὲ τὸν ἰδρυτὴ τῆς μονῆς. Κατὰ πᾶσα πιθανότητα

67. Ἰ. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό βυζαντινῆς ορολογίας. Οικονομικοὶ ὄροι*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 142-143.

68. *Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου Χρονικὴ συγγραφή*, ἐκδ. Α. Heisenberg, *Georgii Acropolitae Opera*, τ. 1, Λειψία 1903, σ. 161.9-15.

69. *Αὐτοκρατορικά*, ἀρ. 14.

70. Βλ. ἀνωτέρω σ. 373-374.

πρόκειται για έγγραφα που είχαν εκδοθεί πριν από την ίδρυση τῆς Πάτμου. Ὁ κατάλογος τῶν ἀχρηστων χαρτίων ἀναφέρεται ἐπίσης σέ προσωπικά έγγραφα τοῦ ὀσίου Χριστοδούλου. Μεταξὺ τῶν τελευταίων ὑπῆρχε κάποιον βασιλικὸν σημείωμα σχετικὰ μετὴν ἡγουμενεία τοῦ ὀσίου Χριστοδούλου, τὸ ὁποῖο μᾶλλον ἀναφερόταν στὴν περίοδο πού αὐτὸς ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Στύλου.⁷¹ Ἡ σύγκριση τῶν περιεχομένων στὸν κατάλογο τοῦ 1740 ἐγγράφων καὶ αὐτῶν πού περιέχονται στὸν κατάλογο τῶν ἀχρηστων χαρτίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαντληθεῖ ἐδῶ. Φαίνεται ὡστόσο ὅτι ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ σώζονταν ἀκόμη τὸ 1740.

Ὁ συντάκτης ἀφήνει σέ ἀρκετὲς περιπτώσεις κενὰ μεταξὺ τῶν ἐγγραφῶν. Στὸ φ. 2^ο ἀναφέρονται χρυσόβουλλα τοῦ Ἀλεξίου Α'. Ἀκολουθεῖ ἓνα μεγάλο κενὸ καὶ στὸ τέλος ὑπάρχει ἡ συνοπτικὴ ἀναφορὰ σέ ὀρισμὸς σχετικὰ μετὰ διαφορῶν ὑποθέσεις. Στὸ φ. 3^ο καταγράφονται χρυσόβουλλα τοῦ Ἰσαακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου. Μεσολαβεῖ ἓνα μικρὸ κενὸ καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα χρυσόβουλλο τοῦ Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη καὶ μία βασιλικὴ πρόσταξις. Ὑστερα ἀπὸ ἓνα μικρὸ κενὸ ὁ συντάκτης καταγράφει ἓνα χρυσόβουλλο πού ἐπικύρωνε τὶς κτήσεις τῆς μονῆς στὴ Λῆμνο καὶ μία ἀπογραφή τῶν κτήσεων στὸ ἴδιο νησί. Στὸ κάτω τμήμα τοῦ φύλλου ἐμφανίζεται ἀναπάντεχα τὸ ἐγγράφο τοῦ Καρόλου ΣΤ' (1727). Στὸ φ. 3^ο καταγράφονται ἐγγράφα πού ἀφοροῦσαν στὸ δικαίωμα τῆς μονῆς νὰ λαμβάνει κάθε χρόνο σιτᾶρι ἀπὸ τὶς βασιλικὲς ἐπισκέψεις τῆς Κρήτης. Μεσολαβεῖ ἓνα μεγάλο κενὸ καὶ μετὰ τὸ γράμμα τῆς Ζωῆς Δούκαινας Φιλανθρωπηνῆς. Στὰ σχετικὰ παραδείγματα μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα. Δημιουργεῖται ἔτσι ἡ ἐντύπωση ὅτι ὁ συντάκτης κατέγραφε τὰ ἐγγράφα μετὰ τὴ σειρὰ πού τὰ ἔβρισκε στὸ Ἀρχεῖο καὶ ἄφηνε κενὰ, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ συμπεριλάβει καὶ ἄλλα ἐγγράφα πού ἐνδεχομένως θὰ ἔβρισκε.

Ἡ ταυτότητα τοῦ γραφέα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα ἐρωτήματα πού θέτει τὸ ἐγγράφο.⁷² Ἡ γραφή στὸ ἐγγράφο παρουσιάζει ὁμοιότητα μετὰ τὴ γραφή κωδίκων πού ἀντεγράφησαν ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο (κατὰ κόσμον Ἀντώνιο) Χρυσοχόου, γόνου ἱερατικῆς οἰκογενείας πού γεννήθηκε στὴν Πάτμο γύρω στὰ 1700.⁷³ Φαίνεται ὅτι στὰ νεανικὰ του χρόνια διδά-

71. Βλ. σχετικὰ Βρανούση, «Ἀνέκδοτος κατάλογος...», ὁ.π., 138.14.

72. Εὐχαριστῶ τὴ συνάδελφο κυρία Μάχη Παῖζη-Ἀποστολοπούλου καὶ τὸν γραμματέα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου κύριο Γιάννη Μελιανό, οἱ ὁποῖοι συζήτησαν μαζί μου ἐκτενῶς τὸ θέμα.

73. Ἡ πληροφόρηση γιὰ τὸν Ἀθανάσιο Χρυσοχόου στηρίζεται στίς ἐρευνες τοῦ

χθηκε τὴν τέχνη τῆς χρυσοχοΐας, τὴν ὁποία εἶχαν ἀσκήσει ὀρισμένοι συγγενεῖς του. Ὁ Ἀθανάσιος φοίτησε στὴν Πατμιάδα καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Μακαρίου Καλογερά. Διακόνησε τὴ μονὴ ἀπὸ διάφορες θέσεις. Τὸ ἔτος 1748 ταξίδεψε ὡς ἐκπρόσωπος τῆς μονῆς στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴ συλλογὴ *ζητείας*. Τὸ 1759 ἦταν ἐκκλησιάρχης. Πέθανε στὶς 23 Σεπτεμβρίου 1763. Ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ὡς γραφέας πολλῶν κωδίκων τῆς μονῆς. Μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴ δραστηριότητά του στὴν Πάτμο, τὴ Μύκονο, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Σμύρνη καὶ τὰ Μοσχονήσια, χάρις σὲ μία σειρὰ σημειωμάτων χειρόγραφων κωδίκων, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀντέγραψε ὁ ἴδιος. Ἐντελῶς ἐνδεικτικά, τὸ 1730 ἀντέγραψε τὸν κώδικα Patmiacus 350 (βλ. εἰκόνα ἀρ. 8), μὲ ἔργα τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλέως, ἐνῶ τὸ 1732 ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς τοῦ κώδικα Patmiacus 532 ποὺ περιεῖχε λόγους τοῦ Μακαρίου Καλογερά.⁷⁴ Φέρεται ὡς γραφέας τοῦ κώδικα Patmiacus 303 (1741),⁷⁵ ἐνῶ παράλληλα ἀσχολήθηκε μὲ τὴ στάχωση παλαιῶν κωδίκων, ὅπως ἀποκαλύπτει σχετικὸ σημείωμα στὸν κώδικα Patmiacus 13 (13ος αἰ.), τὸ ὁποῖο χρονολογεῖ τὴ στάχωση στὸ ἔτος 1757.⁷⁶ Ἡ μουσικὴ παιδεία ποὺ εἶχε λάβει τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἀντιγράψει τὸ ἔτος 1731 τὸν κώδικα Patmiacus 649, τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου εἶναι εἰσαγωγὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐπίσης ὁ κώδικας Patmiacus 600 (1753), ὁ ὁποῖος ἀντεγράφη στὰ Μοσχονήσια καὶ τὶς Κυδωνίες.⁷⁷ Τὸ ἔργο του ὡς ἀντιγραφέα καὶ σταχωτῆ κατέχει ιδιαίτερη θέση στὴν ἱστορία τῆς μονῆς

πατρὸς Χρυσοστόμου Φλωρεντῆ (Χρ. Φλωρεντῆς, *Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου*, Ἀθήναι 1980 [Διπτύχων Παράφυλλα 1], σ. 68 σημ. 2· βλ. ἐπίσης Ἀρχιμ. Ν. Τσουλκάνακης, «Ἀθανάσιος ἱερομόναχος Χρυσοχόου ὁ Πάτμιος, διδάσκαλος τῆς Σχολῆς τῆς Μυκόνου», *Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας θεολόγων Χάλκης* 2 (1991), 409-433.

74. Ἰ. Σακκελίω, *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη*, ἤτοι ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον γεγραμῶν καὶ βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Ἐδαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθησανορισμένων τευχῶν, Ἀθήνησιν 1890, ἀρ. 517· Ἀθ. Κομίνης, *Πίνακες χρονολογημένων πατμιακῶν κωδίκων*, ἐν Ἀθήναις 1968, ἀρ. 134 σ. 62.

75. Σακκελίω, *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη*, ὅ.π., ἀρ. 303· Κομίνης, *Πίνακες*, ὅ.π., ἀρ. 141 σ. 65.

76. Σακκελίω, *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη*, ὅ.π., ἀρ. 13· Κομίνης, *Πίνακες*, ὅ.π., ἀρ. 152 σ. 69.

77. Σακκελίω, *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη*, ὅ.π., ἀρ. 600· Κομίνης, *Πίνακες*, ὅ.π., ἀρ. 148 σ. 68.

Πάτμου και ειδικότερα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς. Δὲν εἶναι ἀπίθανο ἕνας γραφέας μὲ αὐτὴ τὴ δραστηριότητα, ὁ ὁποῖος εἶχε πρόσβαση στὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ἄρχεῖο τῆς μονῆς, νὰ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ταξινόμηση, τὴν καταγραφή καί, ἴσως, τὴ συντήρηση τῶν ἀποκειμένων ἐκεῖ ἐγγράφων.

Ὁ κατάλογος τοῦ 1740 εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας ἐνὸς μορφωμένου μοναχοῦ νὰ καταγράψει τὰ ἐπίσημα βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς. Ἡ μελέτη τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ κειμένου προσφέρει μοναδικές πληροφορίες γιὰ τὴν ἔρευνα τοῦ βυζαντινοῦ Ἄρχείου καὶ συμβάλλει στὴ διερεύνηση τοῦ ἐρωτήματος σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

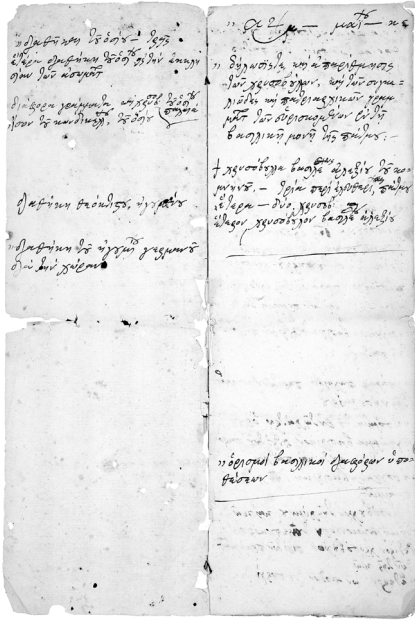
ΠΙΝΑΚΑΣ*

φ.		Ἔτος	Ἔκδοση
φ. 1'	τρεῖς διαθήκες ὁσίου Χριστοδούλου	1093	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6, ἀρ. 20
	ἴσον τοῦ κωδικέλλου	1093	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6, ἀρ. 20
	διαθήκη ὁσίου Χριστοδούλου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἄσωμάτων		
	γράμματα καὶ χρυσόβουλλα ὁσίου Χριστοδούλου		
	διαθήκη ἡγουμένου Θεοκτίστου	1157	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6 ἀρ. 27
	διαθήκη ἡγουμένου Γερμανοῦ	1272	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6, ἀρ. 96
φ. 2'	τρία χρυσόβουλλα Ἀλεξίου Α' περὶ ἐλευθερίας τῆς Πάτμου		Ἀτοκρατορικά, ἀρ. 6
	δύο χρυσόβουλλα Ἀλεξίου Α'		
	χρυσόβουλλο Ἀλεξίου Α'		
	ὄρισμοὶ βασιλικοὶ διάφοροι		
φ. 2''	χρυσόβουλλα περὶ ἐλευθερίας τῶν πλοίων	1088, 1119, 1186, 1197	Ἀτοκρατορικά, ἀρ. 7, 8, 9, 11

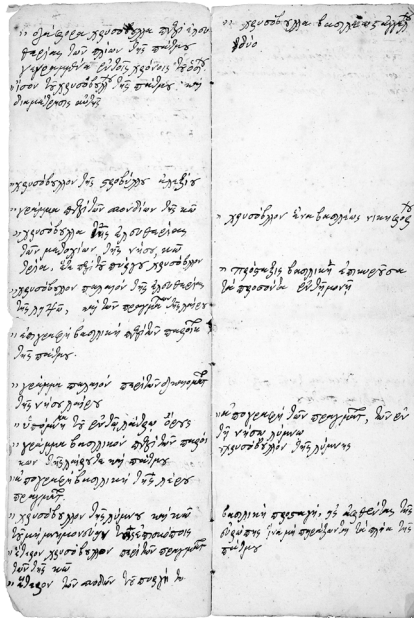
* Ἡ χρονολογικὴ ἐνδειξη καὶ ἡ πιθανὴ ταύτιση προτείνονται μόνον γιὰ τὰ ἔγγραφα γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις.

	ἀντίγραφο χρυσοβούλλου τῆς Πάτμου	1097;	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 6Α
	πρακτικὸ παραδόσεως (διαμέτρησις)	1088	Δημοσίων λειτουργῶν, ἀρ. 51
	χρυσόβουλλο γιὰ τὴ μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου στὴν Στρόβηλο	1079	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 2
	γράμμα περὶ τῶν Σπονδίων		
	τρία χρυσόβουλλα ἐλευθερίας τῶν μετοχίων τῆς Κῶ		
	χρυσόβουλλο Πύργου	1221 (;)	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 13 (;)
	χρυσόβουλλο περὶ ἐλευθερίας Λειψῶν καὶ πραγμάτων στὴ Λέρο	1087 (;)	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 5 (;)
	ἐπιγραφή βασιλικὴ περὶ τῶν παροίκων τῆς Πάτμου		
	γράμμα περὶ δικαιωμάτων τῆς Λέρου		
	ὑπόμνημα τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ ὄρους		
	γράμμα βασιλικὸν περὶ παροίκων Λέρον καὶ Πάτμου		
	ἀπογραφή βασιλικὴ πραγμάτων Λέρου		
	χρυσόβουλλο τῆς Λύμνου καὶ Κῶ τοῦ μὴ μνημονεύειν τοῖς ἐπισκόποις	1331;	Αὐτοκρατορικά, Παράρτημα ἀρ. Γ' (;)
	χρυσόβουλλο περὶ τῶν πραγμάτων τῶν τῆς Κῶ		
	χρυσόβουλλον τῶν Σποδίων τοῦ Πηγίου		
φ. 3 ^ρ	χρυσόβουλλα Ἰσακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου	1186, 1201	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 10, 12
	χρυσόβουλλο Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη	1079	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 3
	πρόσταξις βασιλικὴ		
	ἀπογραφή τῶν πραγμάτων στὴ Λῆμνο		
	χρυσόβουλλο γιὰ τὴ Λῆμνο		Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 16 (;)
	βασιλικὴ προσταγὴ εἰς ἀφθέντας τῆς Εὐρώπης	1727	Μαλτέζου, Σχέσεις, ἀρ. 55 (;)
φ. 3 ^ν	χρυσόβουλλο τῶν σιτηρεσιῶν τῆς Κρήτης		
	γράμματα σχετικὰ μὲ τὸ χρυσόβουλλο τῶν σιτηρεσιῶν τῆς Κρήτης		

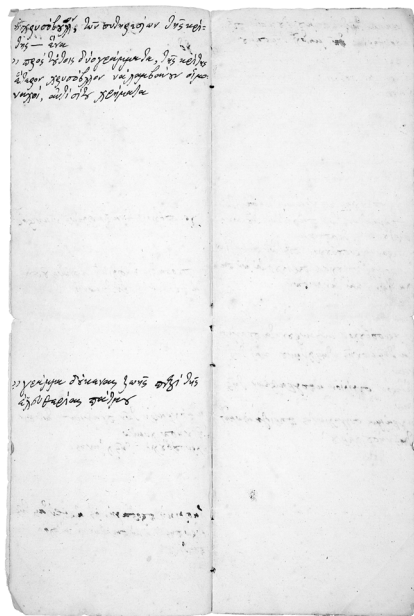
	χρυσόβουλλο περί μετατροπής τῆς χορηγίας σίτου σὲ χρηματικὴ χορηγία	1176 (;)	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 22 (;)
	γράμμα Ζωῆς Δούκαινας	ca. 1305-1306	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6, ἀρ. 106
φ. 4 ^v	γράμμα δουκῶν Σάμου περὶ ἐλευθερίας τῶν μετοχίων		
	τέσσερα χρυσόβουλλα καὶ γράμματα περὶ τῶν Παλατίων		
	χρυσόβουλλο περὶ τῶν Παλατίων		
	χρυσόβουλλο περιέχον τὰ τῶν Παλατίων καὶ τῶν λοιπῶν	1259 ἢ 1292	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 14 ἢ 15;
	ἐπικυρωτικὸν χρυσόβουλλο γιὰ τὰ κτήματα σὲ Κῶ καὶ Λῆμνο		
	σιγίλλιο ἀπογραφῆως Κῶ	1263 (;)	Δημοσίων λειτουργῶν, ἀρ. 69 (;)
	γράμμα σιγίλλιδες περὶ δικαιωμάτων Λέρον	1254 1263 (;)	Δημοσίων λειτουργῶν, ἀρ. 65, 68 (;)
φ. 5 ^r	σιγίλλιο πατριάρχῃ Λουκᾶ Χρυσοβέργῃ	1158	Πατριαρχικά, ἀρ. 3
	ἀπόταξις Θεοδοσίου πατριάρχῃ (sic)	1094	Miklosich – Müller, <i>Acta</i> , τ. 6, ἀρ. 20
	σιγίλλιο πατριάρχῃ Παχωμίου Α΄	1504	Πατριαρχικά, ἀρ. 11
	γράμμα ἀποφασιστικὸν καὶ ἀπαγορευτικὸν	1133	Πατριαρχικά, ἀρ. 2
φ. 5 ^v	πέντε χρυσόβουλλα Ἀνδρονίκου	1292, 1323, 1329, 1326, 1331	Αὐτοκρατορικά, ἀρ. 15, 16, 17, Παράρτημα Β΄, Γ΄
φ. 6 ^r	χρυσόβουλλον Μπονδανίας	1584	Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου – Mircea, <i>Tà Roumanicà ἔγγραφα</i> , ἀρ. 1
φ. 8 ^r	πατέντα Μάλτας-παλαιά	1606	Μαλτέζου, <i>Σχέσεις</i> , ἀρ. 32

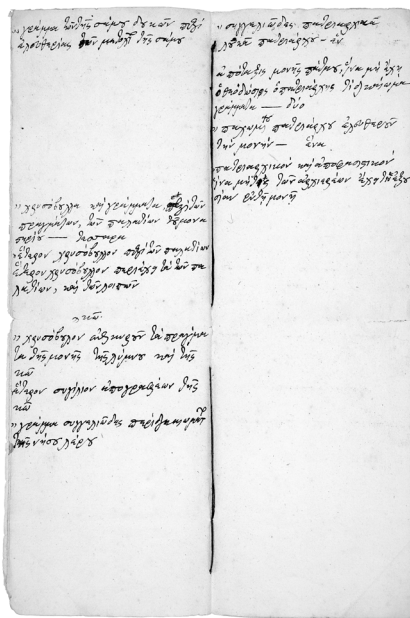
Ἀρχεῖο Ἱεραῶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 1^ο-2^ο

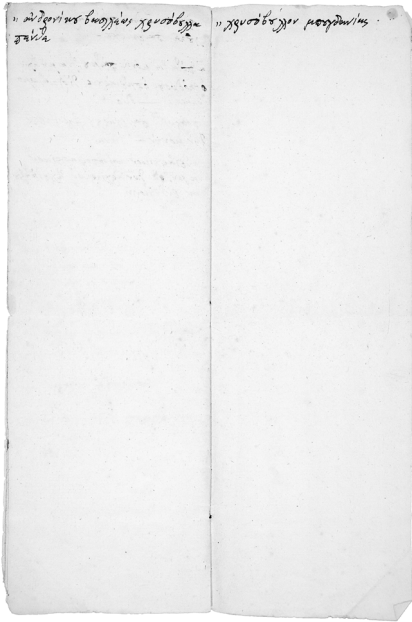
Ἀρχεῖο Ἱεραῶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 2^ο-3^ο

Ἄρχειο Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 3^v-4^r

Ἄρχειο Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 4^v-5^r

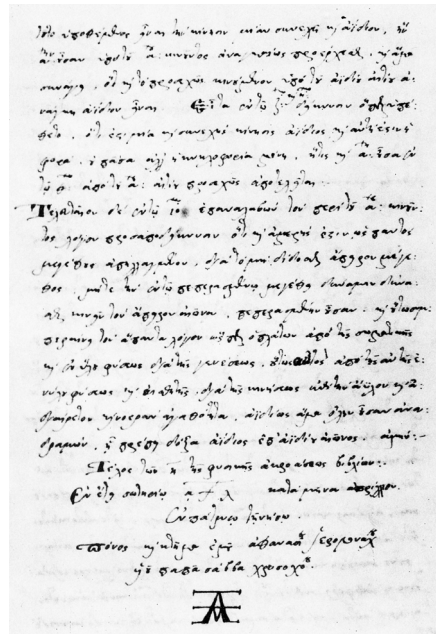
Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 5^ν-6^ρ

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου
Θεολόγου Πάτμου, ἀρ. 206, φ. 6^ν-7^ρ

Άρχείο Ίεράς Μονής Αγίου Ιωάννου
Θεολόγου Πάτμου, αρ. 206, φ. 7^v-8^r

Κώδικας Patmiacus 350, φ. 476^v
(Κομίνης, Πίνακες, αρ. 127)

Résumé

L'ARCHIVE BYZANTINE DE SAINT JEAN LE THÉOLOGIEN DE PATMOS AU MILIEU DU XVIIIe SIÈCLE

L'archive byzantine du monastère de Saint Jean le Théologien de Patmos est une de mieux conservées archives byzantines. Au XVIIIe siècle Patmos fut un centre important d'éducation et de culture. Pendant cette période les moines s'occupèrent de la conservation et du classement des documents de l'époque byzantine, afin de préserver le patrimoine du monastère. Dans ce cadre, ils ont dressé des catalogues. Nous éditons ici un catalogue qui date de 1740. Le catalogue commence avec le(s) testament(s) de saint Christodoulos et continue avec des documents impériaux, des actes de fonctionnaires et des actes patriarcaux. Le critère du classement est plutôt thématique. Dans cet article, nous essayons d'identifier les documents mentionnés dans le catalogue à des documents qui sont conservés jusqu'à nos jours, tâche qui n'est pas facile, vu que les renseignements fournis sont souvent vagues. La question qui se pose est de savoir si l'auteur du catalogue avait à sa disposition des documents latents aujourd'hui. Cela semble avoir été le cas, au moins pour les documents ayant affaire à la fortune du monastère en dehors de Patmos. Il est également probable que l'auteur ait tenu compte des originaux d'actes que nous connaissons seulement par des copies. L'identité de l'auteur est malheureusement inconnue. Il semble que le catalogue était l'œuvre d'un moine lettré qui avait accès à la bibliothèque. L'écriture présente des similarités avec l'écriture du moine Athanasios Chrysochoou qui a vécu dans la première moitié du XVIIIe siècle et fut mort en 1763. Il est connu pour son activité de copiste et de relieur. En plus, il a été ecclésiarque, dignité qui lui permettait d'avoir accès à la bibliothèque du monastère. Sans prétendre proposer une réponse définitive, il n'est pas impossible qu'Athanase soit l'auteur du catalogue.

